

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12/3'2018

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 28 від 11 грудня

2018 року) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 35 від 13 грудня 2018 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 26.12.2018

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2018

© "Економіка. Фінанси. Право",

2018

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, д.е.н., керуючий партнер аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Ради Аудиторської палати України

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної Академії управління персоналом (МАУП), Заслужений працівник освіти України

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор.

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., професор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСОНА

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри обліку і оподаткування, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, в.о. ректора Вищого навчального закладу "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, полковник поліції

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор

Дзюжа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, член відділу цивільно-правових наук Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор:

Туманян Анна Оганесівна

ЗМІСТ

О.Р. АНТОНЮК, Л.В. ЧИЖЕВСЬКА. Критерії виконання завдань з надання впевненості: нормативна регламентація та проблематика реалізації на практиці	4
Ю.М. МЕЛЬНИК. Теоретико-методичні аспекти стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки	8
М.Ю. БІЛІНЕЦЬ. Зарубіжний досвід фінансування вищої освіти на основі формули	15
І.Р. МИЩИШИН. Інфраструктурне забезпечення гірських територій Львівської області і Підкарпатського воєводства	20
Н.О. ПОТАПОВА, Є.Є. КЛИМЕНКО, О.К. СПІВАК. Сутність, економічний зміст та особливості трактування необоротних активів промислового підприємства	25
М.А. ШУМ, О.Г. ШЕНДРИК, О.К. СПІВАК. Організація обліку суб'єктами малого підприємництва	30
Л.А. ЯНКОВСЬКА. Посилення конкурентної позиції підприємства на ринку праці	35
О.К. ЄЛІСЄЄВА, К.А. БАГДАСАРЬЯН. Оцінювання поведінки споживача на основі аналітичних методів	39
Л.Г. ВАРТМАН. Проблеми підсудності справ про позбавлення батьківських прав	44

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

А.О. ТУМАНЯН. Податкова консультація: чи потрібно сплачувати податок на земельну ділянку під будинком, який вже відчужений новому власнику?	48
--	----

АНТОНЮК

Олена Ростиславівна
o.r.antonyuk@nuwm.edu.ua

УДК 657.6

КРИТЕРІЇ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З
НАДАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ:
НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ
ТА ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ
НА ПРАКТИЦІ

ЧИЖЕВСЬКА

Людмила Віталіївна
chizhev@ztu.edu.uaк.е.н., доцент, Національний
університет водного
господарства та
природокористуванняCRITERIA IN PROVIDING
ASSURANCE ENGAGEMENT:
NORMATIVE REGULATION AND
PROBLEMS OF REALIZATION IN
PRACTICEд.е.н., професор, Житомирський
державний технологічний
університет

У статті розглядаються теоретичні питання критеріїв виконання завдань з надання впевненості (відмінних від аудиту) з метою аналізу нормативної регламентації даного питання та виявлення проблемних питань при застосуванні на практиці. Піднімається проблематика ідентифікації критеріїв та показників для оцінки можливості виконання завдання аудиторської послуги. Розглянуто зміни у змістовому наповненні поняття «критеріїв» для виконання завдань з надання впевненості на рівні міжнародних стандартів, що свідчить про реагування на практику їх застосування суб'єктам аудиторської діяльності. Виявлено напрямки впливу на зміст регулювання аудиторських послуг в частині забезпечення критеріїв оцінки відповідно до предмету завдання.

* * *

Introduction. If, during the audit of the financial statements, the auditor has clearly defined criterias for determining the reliability of the financial statement, then in relation to assurance engagement tasks such criterias are generalized.

Purpose. The article deals with the theoretical and practical questions of the evaluation criteria in the performance of assurance engagement (other than audit) in order to analyze the normative regulation of this issue and identify problems when they applied in practice.

Results. The issue of identification of criteria and indicators for assessing the possibility of performing the audit service task is raised. The changes in the content of the concept of "criteria" for carrying out tasks on providing assurance engagement at the level of international standards are considered, as evidenced by changes in practice of their application to the subjects of audit activity. An acceptable subject of the of assurance engagement task can be identified and measured or assessed with applicable criteria, which should be addressed to the basic regulatory document - the International Standards on Assurance Engagements 3000 "Assurance Engagements that is not an Audit or Review of Historical Financial Information". It should be noted that the practice of the activities of auditors requires clarification of the content of certain criteria, which is followed in the analysis on the "Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements" from diffent issues. It should be noted that International Standard on Assurance Engagements 3000 indicates that vague descriptions of expectations or judgments based on the auditor's experience are not acceptable criteria. The eligibility of the criteria for a specific task depends on whether they have the above characteristics. The relative importance of each characteristic for a particular task is the subject of the auditor's professional judgment. In addition, the criteria may be acceptable in the particular circumstances of the task, but may be unacceptable in other circumstances.

Conclusion. In authors' opinion, in a certain number of criteria and professional judgments concerning them, the essence of the audit service, which in turn is closely linked with its purpose, object, is the essence. A clear definition of the criteria for evaluating the summary of the subject of the audit service is crucial for further defining the composition of the audit procedures and the extent of their implementation, further improving the standardization of such audit services in the experience of other countries. Practical help from auditors in this matter may be recommendations from professional audit organizations.

Ключові слова: аудиторські послуги, завдання з надання впевненості, критерії

Keywords: auditing services, assurance engagement, criteria

ВСТУП

Для гармонійного розвитку суспільства на основі синергії його політичного, економічного та соціально-культурного життя потрібно розширення спектру реальної діяльності аудиторів через диверсифікацію їх послуг, що сприятиме формуванню достовірної, надійної, зручної для сприйняття та оцінки облікової інформації. В даному контексті у процесі вирішення практичних проблем управління як на рівні держави, так і на рівні підприємства, особливого значення набувають дослідження організації аудиторської діяльності та спроможностей окремої аудиторської фірми до якомога повнішого охоплення підприємств різними аудиторськими послугами, відмінними від аудиту. За

останні 5-7 років український ринок аудиторських послуг зазнав суттєвих змін, у тому числі в частині зміщення акценту на послуги, відмінні від аудиту та огляду, і, як наслідок, роль аудиторських послуг, наданих користувачам, збільшується. Аудиторські фірми / аудитори України за законодавчими, нормативними та практичними можливостями, мають дуже великий спектр послуг, які вони пропонують своїм клієнтам, а ринок аудиторських послуг розширюється та диференціюється за напрямками або інтересами замовників. Сприяють цьому регулятивні можливості у наданні різних видів завдань з надання впевненості, що відрізняються від аудиту історичної фінансової інформації та огляду фінансової звітності відповідно до «Пе-

реліку послуг, які можуть надавати аудиторі (аудиторські фірми)» від 27.09.2007 р., № 182/5 [1]. Основною і найбільш важливою, відповідальною й працездатною частиною роботи аудитора є отримання аудиторських доказів за предметом перевірки. Для досягнення мети аудиту, аудитор повинен зібрати інформацію – аудиторські докази, які допоможуть йому обґрунтувати свою думку щодо достовірності фінансової звітності або іншої інформації за результатами виконання інших аудиторських послуг. Проф. О.А. Петрик зазначає, що одним з принципових питань є визначення сукупності обов'язкових вимог, яким має відповідати зібрана аудитором інформація при будь-якій аудиторській перевірці [2, С. 250]. Якщо під час аудиту фінансової звітності аудитор має чітко визначені критерії щодо визначення достовірності показників звітності у розрізі тверджень, то по відношенню до завдань з надання впевненості такі критерії мають узагальнюючий характер, і підлягають конкретній ідентифікації на рівні конкретного завдання.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні регулювання питання критеріїв які використовуються для оцінки або визначення основного предмета перевірки в контексті надання аудиторських послуг, а саме виконання завдань з надання впевненості.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною основою роботи є наукові праці, вітчизняна та закордонна законодавча база з питань регулювання аудиторської діяльності, офіційні статистичні матеріали Аудиторської палати України. При проведенні дослідження використано загальнонаукові методи дослідження, а саме: аналіз і синтез, абстрагування та узагальнення – для аналізу категоріально-понятійного апарату. При проведенні дослідження використано порівняння та узагальнення норм чинного законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Різноманітність завдань з надання впевненості, які не є аудитом потребує визначення вхідних факторів, тобто факторів процесу виконання конкретного завдання для оцінки конкретного замовлення. Це є наслідком того, що характер, час та обсяг аудиторських доказів та дій в процесі реалізації конкретної послуги будуть відрізнятися. На вхідні фактори якості виконання конкретного завдання впливає контекст, в якому виконується конкретне замовлення та взаємодія ключових зацікавлених сторін. Проблема, на відміну від аудиту, полягає у тому, що законодавчими та регуляторними актами (контекст) не визначено певні звіти (вихідні дані), які впливають на застосовані навички. Для аудиторської перевірки, огляду, супутніх послуг чітко визначено (у Міжнародних стандартах аудиту - МСА) склад та зміст підсумкової документації та вимоги до їх підготовки, тобто вихідні фактори. У випадку із завданнями з надання впевненості, які не є аудитом та іншими послугами характер вихідних даних формується під впливом зацікавлених сторін (клієнтів).

В аудиторській практиці вживається поняття «критерії» і воно найбільш повно відповідає внутрішньому змісту питання, яке розглядається. Однак це поняття більшою мірою стосується оцінки звітності під час перевірки, особливо на кінцевому її етапі – коли формується думка про неї. На погляд І.М. Дмитренко якісною стороною аудиторських доказів є відповідний характер, тобто якісна характеристика надійності отриманих доказів за їх джерелом, а також можливість цих доказів оцінити достовірність передумов підготовки фінансової звітності як обставин виконання завдання з аудиту [3, с. 79]. Твердження, які аудитор використовує при розгляді різних типів потенційних викривлень, що можуть мати місце за підсумком виконання аудиту фінансової звітності, чітко визначені та належать до категорій за ознаками класів операцій та подій, а також періодом або станом на певну дату складання фінансової звітності (табл. 1).

Таблиця 1

Твердження, які аудитор використовує при розгляді різних типів потенційних викривлень під час аудиту фінансової звітності [складено з використанням МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності» [4]]

Твердження щодо класів операцій та подій, а також пов'язаних розкриттів протягом періоду аудиту		Твердження щодо залишків рахунків та відповідних розкриттів на кінець періоду	
1	2	3	4
Наявність	операції та події, які були зареєстровані або розкриті, дійсно мали місце і стосуються суб'єкта господарювання	Існування	активи, зобов'язання та власний капітал наявні
Повнота	всі операції та події, які повинні реєструватися, були зареєстровані, а всі пов'язані розкриття, які необхідно було включити у фінансову звітність, було включено	Права та зобов'язання	суб'єкт господарювання має або контролює права на активи, а зобов'язання є зобов'язаннями суб'єкта господарювання
Точність	суми та інші дані, пов'язані із зареєстрованими операціями і подіями, були записані правильно, а пов'язані розкриття були відповідно виміряні й викладені	Точність, оцінка та розподіл	активи, зобов'язання та власний капітал включені до фінансової звітності у відповідних сумах, усі пов'язані з цим коригування щодо оцінки або розподілу належно зареєстровані, а пов'язані розкриття було відповідно виміряні та викладені;
Закриття періоду	операції та події були зареєстровані у правильному обліковому періоді	<i>не застосовується</i>	<i>не застосовується</i>

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Класифікація	операції та події були зареєстровані на належних рахунках	Класифікація	активи, зобов'язання та участь у капіталі було відображено на відповідних рахунках
Подання	операції та події відповідно узагальнені або деталізовані й чітко викладені, а пов'язані розкриття є релевантними та зрозумілими в контексті вимог застосовної концептуальної основи фінансового звітування	Подання	активи, зобов'язання та участь у капіталі відповідно узагальнені або деталізовані та чітко викладені, а пов'язані розкриття є релевантними і зрозумілими в контексті вимог застосовної концептуальної основи фінансового звітування

Наразі ідентифікація критеріїв виконання завдань з надання впевненості набуває різних ознак залежно від мети цих критеріїв, що і становить предмет наукового вивчення.

В першу чергу, слід звернутись до термінологічного апарату МСА, відповідно до яких критерії – контрольні показники, які використовуються для оцінки або визначення предмета перевірки, включаючи контрольні показники подання та розкриття інформації, якщо це доречно. Критерії можуть бути формальними або менш формальними, можуть існувати різні критерії для одного й того ж самого предмета перевірки. Завдання з надання впевненості включають як завдання з підтвердження, в яких інша сторона, відмінна від практикуючого фахівця, вимірює або оцінює предмет завдання на відповідність критеріям, так і завдання з безпосереднього вивчення, в яких практикуючий фахі-

вець вимірює або оцінює предмет завдання на відповідність критеріям [6, с. 159]. Критерії – це контрольні показники, які використовуються для оцінки або визначення основного предмета перевірки. «Застосовні критерії» – критерії, які використовуються для конкретного завдання [6, с. 159].

Прийнятний предмет завдання можна ідентифікувати та виміряти чи оцінити відносно застосовних критеріїв, у ідентифікації яких слід звертатись до базового регламентуючого документа – Міжнародного стандарту завдань з надання впевненості 3000 «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації». Слід зазначити, що практика діяльності суб'єктів аудиторської діяльності вимагає уточнень змістового наповнення окремих критеріїв, що прослідковується під час аналізу МСА різних видань, як подано у табл. 2.

Таблиця 2

Коригування змістового наповнення критеріїв оцінювання предмету перевірки завдань з надання впевненості

Критерій	МСЗНВ 3000 (редакція МСА 2013 р.) [5]	МСЗНВ 3000 (переглянутий) (редакція МСА 2016-2017 р.) [6]
Доречність	Критерій сприяє висновкам, що допомагають визначитись користувачам у процесі прийняття рішень.	Доречність критеріїв призводить до отримання такої інформації про предмет завдання, яка допомагає визначенням користувачам у прийнятті рішень.
Повнота	Критерії є достатньо повними, якщо не пропущені важливі чинники, які можуть впливати на висновки в контексті обставин завдання. Повні критерії містять за потреби, контрольні показники для подання й розкриття інформації.	Критерії вважаються повними, якщо інформація про об'єкт, підготовлена відповідно до них, не містить упущень, які, як можна очікувати, вплинуть на рішення визначених користувачів, зроблених на основі цієї інформації про предмет. Повні критерії включають, де це доречно, контрольні показники для подання та розкриття.
Достовірність	Достовірні критерії уможливають обґрунтовану послідовну оцінку чи визначення предмета перевірки, включаючи, якщо це доречно, подання та розкриття інформації, якщо вони застосовуються за подібних обставин однаково кваліфікованими фахівцями-практиками	<i>не застосовується</i>
Нейтральність	Нейтральні критерії сприяють неупередженим висновкам	Нейтральні критерії приводять до того, що інформація про предмет завдання не містить упередженого ставлення, як це необхідно за обставин завдання.
Зрозумілість	Зрозумілі критерії сприяють висновкам, що є чіткими, вичерпними та глумачення яких не може значно відрізнятись	Зрозумілі критерії приводять до розуміння інформації про предмет завдання визначеними користувачами.
Надійність	<i>не застосовується</i>	Надійні критерії дають змогу виконувати достатньо послідовні вимірювання чи оцінювання предмета завдання, включаючи, де це доречно, подання й розкриття, при застосуванні їх іншими практикуючими фахівцями за подібних обставин.

Слід зазначити, що МСЗНВ 3000 вказує на те, що розпливчасті описи очікувань або суджень на основі власного досвіду аудитора не являють собою прийнятні критерії. Прийнятність критеріїв для конкретного завдання залежить від того, чи мають вони наведені вище характеристики. Відносна важливість кожної характеристики для конкретного завдання є предметом професійного судження аудитора. Крім того, критерії можуть бути прийнятними за конкретних обставин завдання, але можуть виявитись неприйнятними за інших обставин. Наприклад, для звітування перед державними чи регуляторними органами може виявитись необхідним використання конкретного набору критеріїв, але ці критерії можуть виявитись неприйнятними для більш широкої групи користувачів [6, С. 230].

Підставою для формування певних критеріїв, які матимуть конкретні якісні та кількісні вимірники у взаємозв'язку з предметом певних завдань з надання впевненості можуть бути критерії: наведені в законодавчих чи нормативних актах, створеними уповноваженими чи визнаними організаціями експертів, створені професійною групою, опубліковані в наукових виданнях чи професійних виданнях; розроблені окремими фахівцями на комерційній основі; спеціально створеними для підготовки інформації про предмет завдання для конкретних обставин завдання. Спосіб розробки критеріїв може впливати на роботу, яку виконує практикуючий фахівець для оцінки їх прийнятності. Навіть у разі існування встановлених критеріїв для предмета завдання деякі користувачі можуть погодитись на використання інших критеріїв для своїх конкретних цілей [6, с. 230]. Аудит охоплює різні види оцінки інформації про економічні факти та бізнес-процеси з боку фахівців, які не пов'язані безпосереднім процесом господарювання. Метод дослідження діяльності підприємства залежить не лише від специфіки діяльності конкретного підприємства та його елементів, а й від характеристик поведінки (просторові, часові, кількісні, якісні, структурні, функціональні, тощо) [7, С. 31].

ВИСНОВКИ

Вважаємо, що визначальним в умовах певної багатоваріантності критеріїв та професійного судження стосовно них, є сутність аудиторської послуги, яка, у свою чергу, тісно пов'язана із її метою, предметом та об'єктом. На нашу думку, для сучасної науки є характерним перехід від предметної орієнтації до проблемної, коли наука постає у зв'язку з висуненням певної значної теоретичної проблеми та практики її застосування. Тому, переконані, що чітке визначення критеріїв оцінювання підсумкових даних з предмету аудиторської

послуги, є визначальним для подальшого визначення складу аудиторських процедур та обсягу їх виконання, подальшим удосконаленням стандартизації таких аудиторських послуг за досвідом інших країн. Практичною допомогою аудиторам у цьому питанні можуть бути рекомендації з боку професійних організацій аудиторів.

Список використаних джерел

1. Перелік послуг, які можуть надавати аудитори (аудиторські фірми) / затв. рішенням АПУ від 22.1.2.2011 р. URL: <http://www.apu.com.ua>.
2. Петрик О.А., Зотов В.О., Кудрицький Б.В. Аудит / заг. ред. проф. О.А. Петрик. К.: КНЕУ, 2015. 498 с.
3. Дмитренко І.М. Аудит (за міжнародними стандартами). К.: Кондор-видавництво, 2013. 398 с.
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Частина 1. Київ: Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України, 2017. URL: <http://www.apu.com.ua>.
5. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Київ: Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України, 2013. URL: <http://www.apu.com.ua>.
6. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Частина 2. Київ: Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України, 2017. URL: <http://www.apu.com.ua>.
7. Проблеми і перспективи розвитку аудиту в Україні / за заг. ред. М.С. Пушкаря. Тернопіль: Карм-блани, 2012. 220 с.

References

1. List of services that can be provided by auditors (audit firms) / approved by the Audit Chamber of Ukraine decision of 22.12.2011. URL: <http://www.apu.com.ua>. (in Ukrainian).
2. Petryk O.A., Zotov V.O., Kudrytskyi B.V. Audit / general edition by prof. Petryk O.A. Kyiv: KNEU, 2015. 498 p. (in Ukrainian).
3. Dmytrenko I.M. Audit (according to International standards for audit). Kyiv: Kondor-vydavnytstvo, 2013. 398 p. (in Ukrainian).
4. International standards for quality control, audit, review, other assurance and related services Part 1. 2016-2017. Kyiv: Audit Chamber of Ukraine, 2017. URL: <http://www.apu.com.ua> (in Ukrainian).
5. International standards for quality control, audit, review, other assurance and related services" Part 1. Edition 2013. Kyiv: Audit Chamber of Ukraine, 2013. URL: <http://www.apu.com.ua>. (in Ukrainian).
6. International standards for quality control, audit, review, other assurance and related services Part 2. Kyiv: Audit Chamber of Ukraine, 2017. URL: <http://www.apu.com.ua>. (in Ukrainian)
7. Problems and prospects of audit development in Ukraine / general edition, prof. M.S. Pushkar. Ternopil: Kart-Blansh, 2012. 220 p. (in Ukrainian).

МЕЛЬНИК

Юрій Миколайович
9701080@ukr.netк.е.н., доцент, Одеська
національна академія
харчових технологій

УДК 338.021

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ У ПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИTHEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE STRATEGIC
REGULATION OF ECONOMIC DYNAMICS IN THE INDUSTRIAL SECTOR OF
THE NATIONAL ECONOMY

У статті досліджено теоретико-методичні аспекти стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки. Запропоновано та обґрунтовано застосування принципу розподіленості й нерівномірності процесу економічного зростання у промисловості та регулюючої його інституційної політики у часі. Розкрито принцип підвищення ефективності економічного розвитку у промисловому секторі національної економіки. Досліджено принцип необхідності державного інституційного регулювання розвитку національної економіки з урахуванням запланованих обмежень і вимог до його якісних орієнтирів. Запропоновано застосування принципу адаптивності системи інструментального забезпечення стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки до зміни умов розвитку. Досліджено принцип підвищення ефективності інституцій як агрегованого суб'єкта регулювання та принцип науково-методологічної обґрунтованості стратегії інституційного регулювання.

* * *

The article deals with theoretical and methodical aspects of strategic regulation of economic dynamics in the industrial sector of the national economy. The application of the principle of distribution and unevenness of the economic growth process in industry and its institutional policy in time is proposed and grounded. The principle of increasing the efficiency of economic development in the industrial sector of the national economy is disclosed. The principle of the necessity of the state institutional regulation of the development of the national economy is considered, taking into account the planned restrictions and requirements to its qualitative landmarks. The application of the principle of adaptive system of instrumental provision of strategic regulation of economic dynamics in the industrial sector of the national economy to the changing conditions of development is proposed. The principle of increasing the efficiency of institutions as an aggregate subject of regulation and the principle of scientific and methodological substantiation of the institutional regulation strategy is explored.

The basic aspects of the development of methodological provision of strategic regulation of economic dynamics in the industrial sector of the national economy are the priority of national interests of the subjects of the industrial sector, society and financial and economic security of the country. State institutions should ensure economic growth and development of the industrial sector of the national economy at the expense of full implementation of their socioeconomic functions, taking into account the proposed conceptual and methodological principles and regulations necessary for compliance, in order to ensure the effective development of segmental components of the macroeconomic environment of the country.

The introduction of the proposed system of principles of strategic regulation of the economic dynamics of the development of the national economy and its segments will enable the formation of an effective comprehensive system of state regulation of the quality of economic development, in particular in the industry.

Ключові слова: економічний розвиток, макроекономічне середовище, національна економіка, глобалізація, державне регулювання, функції держави

Keywords: economic development, macroeconomic environment, national economy, globalization, state regulation, state functions

ВСТУП

Всебічне дослідження різних аспектів стратегічного економічного розвитку у макроекономіці дозволяє стверджувати, що єдиного підходу до розуміння зазначених процесів у науковій літературі не визначено. В умовах глобалізації та посилення міжнародної інтеграції зміст категорії стратегічне зростання і розвитку на сучасному етапі інноваційно-інвестиційних перетворень має враховувати економічні перетворення, які здійснюються у міжнародному середовищі, у тому числі, відповідати стратегічним умовам прозорості макроекономіки, обмеженості споживання природних ресурсів для всіх його членів і необхідності розв'язання стратегічно значущих соціально-економічних та екологічних питань.

Загальними питаннями державного регулювання у макроекономічному середовищі присвячені наукові дос-

лідження: Й. Шумпетера, К. Переса, С. Брю, К. Макконела, С. Кузнеца, В. Камзева, К. Микульського, А. Грановського, С. Єрохіна, О. Безугла, М. Тодаро, Г. Григор'єва, Ю. Сафонова, І. Ломочинської, Є. Масленнікова, О. Побережеч та інші.

МЕТА РОБОТИ

Мета роботи полягає у дослідженні теоретико-методичних аспектів стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною та методологічною основою дослідження є джерела навчальної, монографічної та періодичної літератури з обраної теми, а також нормативно-правові документи, які регулюють процеси державного регулювання національної економіки та про-

мислового сектору країни.

При написанні роботи були використані наступні методи: метод спостереження, методи аналізу та синтезу, монографічний метод, діалектичний метод, метод порівняння, методи індукції та дедукції, а також метод узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Концептуально-методичні принципи та регламенти, у сукупності з методами оцінювання макроекономічного середовища з урахуванням привабливості відповідних внутрішніх та зовнішніх сегментів, порівняльних конкурентних переваг, а також застосування методів синтезу відповідних стратегій промислового економічного зростання, у своїй сукупності формують теоретико-методологічне забезпечення стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки в умовах глобалізації. Теоретико-методичні аспекти стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки є науково-прикладною складовою методології, тому концептуально-методичні принципи та регламенти визначаються науковим або прикладним характером.

Важливим методологічним аспектом стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки в умовах глобалізації є формування системи концептуально-методологічних принципів та регламентів, необхідних для дотримання, з метою забезпечення ефективності розвитку сегментних складових макроекономічного середовища країни.

Принцип розподіленості й нерівномірності процесу економічного зростання у промисловості та регулюючої його інституційної політики у часі.

Для забезпечення пріоритетних темпів і якості економічного розвитку у промисловому сегменті національної економіки, необхідно забезпечити процес реалізації довгострокової стратегії, яка повинна бути готовою адаптуватися до відповідних змін у макроекономічному середовищі під впливом будь-яких факторів. Також необхідно закріплення відповідних результатів за кожним етапом впровадження стратегії розвитку у промисловості, інакше механізм контролювання за досягненням цілей промислового розвитку буде неефективним та не результативним.

У зазначених умовах необхідно сформулювати процедури оцінювання і контролювання в сфері інституційного регулювання економічного розвитку промислового сектору національної економіки. В умовах сьогодення, зазначена вимога особливо актуальна, тому що національній економіці у достатньо короткі терміни необхідно добитися глибокої структурної перебудови, з урахування європейського вектору розвитку країни. Можливо застосовувати будь-які механізми проведення послідовної адаптаційної політики, кожен з яких має відповідну логіку – забезпечити наявність стримуючих елементів, які обмежують будь-які спонукання суб'єктів промислової галузі відхилитися від проголошених зобов'язань. Якщо інституційні можливості суб'єктів регулювання значно великі, що допускають деяку гнучкість при реагуванні на несподівані події, тим краще та пріоритетне спрямовано.

Суттєвим аспектом у рамках необхідності врахування розподіленості процесів розвитку в промисловості у часі є те, що якщо прагнути за короткий період часу досягти більш напружених цілей, то це в обов'язковому порядку відбудеться за рахунок збільшення витрат ресурсного забезпечення і людського капіталу національного макроекономічного середовища. Вагомою причиною цього процесу буде використання значно низького техніко-економічного та екологічного рівня при створенні ресурсів у порівнянні з більш віддаленим періодом, коли буде можливий, з урахуванням інтенсивного розвитку, перехід до більш високого техніко-технологічного рівня використання ресурсного забезпечення. Але, одночасне використання потенціалу розвитку не може забезпечити стійке економічне зростання у промисловому секторі національної економіки, тому що при достатньо високому рівні експлуатації не забезпечується його відтворення та динамічність. Зазначені аспекти у майбутніх періодах негативно вплинуть на макроекономічне середовище країни, яке більше втратить, ніж може отримати при впровадженні довгострокової стратегії.

В умовах європейського вектору розвитку країни та промислового сектору національної економіки розумно з фінансової, економічної, природоохоронної та соціальної направленості такий розвиток, який забезпечить підвищення впровадження у національному просторі європейських стандартів життя та вихід суб'єктів національного макроекономічного середовища на провідні позиції у міжнародному просторі.

В період 2017-2018 рр. у національній економіці можна побачити короткострокове економічне зростання в діапазоні від 0,2 до 3,5 %, яка використовує наявний потенціал у рамках усіченого циклу відтворювальних процесів у галузях економіки та не створює джерел майбутнього стратегічного зростання з якісними орієнтирами його збільшення.

В умовах сьогодення необхідно формувати довгострокову стратегію стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки з урахуванням її поділу на сегментні складові. Сегментні складові повинні передбачати досягнення конкретних проміжних результатів, що дозволить оцінити ступінь вирішених завдань й ефективності системи державної національної політики.

Відсутність інструментального забезпечення та неузгодженість процесу реалізації система національних стратегічних пріоритетів у макроекономічному середовищі країни засвідчили свою неефективність та розбалансованість. Тому, на погляд автора, зрушені часові межі їх реалізації до після виборчого періоду 2019 р., щоб було менше фактичних підстав говорити про неефективність обраної державної інституційної стратегії змін, якщо сукупність державних дій у національному макроекономічному середовищі можна назвати стратегією.

В умовах ринкової економіки, якщо фінансовий, економічний, природоохоронний потенціал державних інституцій достатньо слабкий і потрібен значний комплекс заходів інституційного регулювання, у тому числі і функції антикризової спрямованості, можна запропонувати розділити стратегію на відповідні етапи (табл. 1).

Таблиця 1

Сегменти розвитку потенціалу державних інституцій по стратегічному регулюванню економічної динаміки

Елементи	Управління національною економікою:		
	до кризове	кризове	посткризове
1	2	3	4
Характерний напрям	Нераціональне використання ресурсів у макроекономічному середовищі	Відновлення макроекономічних параметрів	Поліпшення фінансових, економічних, природоохоронних та соціальних умов і структури національної економіки, покращення конкурентоспроможності, підтримка макроекономічної стабільності й забезпечення пріоритетного сегментного росту в економіці
Інструментальна підтримка	Не раціональне планування, відсутність прогнозування та незбалансованість бюджетування	Оптимізація бюджетних витрат та розподілу результатів розвитку, хаотичні секторальні реформи	Адміністративно-територіальна реформа, модернізація регулюючих державних інституцій, розвиток інновацій та інноваційної інфраструктури, міжнародні орієнтири
Спрямованість регулювання	Оперативне	Тактичне	Стратегічне

Найбільш ефективним механізмом реалізації принципу розподіленості й нерівномірності процесу економічного зростання у промисловості та регулюючої його інституційної політики у часі є система стратегічного прогнозування, планування і бюджетування, індикативного управління та оцінки ефективності державних пріоритетних проектів і програм інноваційної спрямованості.

Причому система стратегічного прогнозування, планування і бюджетування повинна діяти у всіх тимчасових горизонтах, починаючи з року і закінчуючи майбутніми довготривалими періодами. В умовах прив'язки до прогнозних показників, система планування та бюджетування у сучасних трансформаційних економічних умовах повинна бути досить розвиненою і мати індикативну спрямованість. Система індикаторів повинна бути прив'язана до показників результативності реалізованих державних пріоритетних проектів і програм інноваційної спрямованості, так і до критеріїв ефективності діяльності державних інституцій.

Принцип підвищення ефективності економічного розвитку у промисловому секторі національної економіки. Підвищення ефективності процесів розвитку у промисловості взаємопов'язаний зі створенням інноваційних і модернізацією неефективних джерел зростання, а також формуванням їх нових поєднань за умови дотримання наявних обмежень та складових розвитку у макроекономічному середовищі.

Для нашої країни актуальність реалізації даного принципу пов'язана з тим, що державне управління 2010-2014 рр. супроводжувалося відмовою від політики ринкового фундаменталізму та сприйняття ендогенної парадигми державного регулювання національною економікою.

Як результат наукового синтезу теоретико-методологічних аспектів макроекономіки та державної інституційної трансформації суспільства ендогенна парадигма передбачає регулювання процесу стабілізації, збалансування та стратегічного розвитку національної економіки та її секторів завдяки обґрунтованого виявлення причинно-наслідкових зв'язків впливу глобальних, політичних, фінансових, економічних, природоохоронних та соціальних явищ на суспільний

розвиток; стратегічної державної політики на максимізацію використання ресурсного забезпечення, переходу від кримінально-корумповано-рентного до факторіально-функціонального створення та розподілу результатів національної економіки, державно-громадянської ідентифікації державних інституцій, забезпечення їх координації залежно від перманентності політичних та соціально-економічних проблем на всіх рівнях територіального устрою країни; механізму розповсюдження фінансово-економічних та монетарних імпульсів у національному макроекономічному середовищі і розробці концепції трансмісії секторального державного регулювання.

У цих умовах особливого значення для забезпечення розвитку національної економіки має державна політика, яка повинна стимулювати інвестиційно-інноваційні процеси у промисловому секторі країни, який має стратегічне значення для динамічного зростання економіки. Таким чином, в якості інструментального забезпечення державного регулювання у сфері реалізації запропонованого принципу можна назвати державне та приватне інвестування у промислову та структурну політику, інновації, інтеграцію та кооперацію тощо.

Принцип необхідності державного інституційного регулювання розвитку національної економіки з урахуванням запланованих обмежень і вимог до його якісних орієнтирів.

Необхідно пам'ятати, що саме державні інституції відповідають за забезпечення якості економічного зростання у національному макроекономічному середовищі та його сегментах. Без активного цілеспрямованого втручання державних інституцій, диспропорції у національному макроекономічному середовищі та провали ринку починають відтворювати у промисловості самі себе.

Міжнародний досвід свідчить, що стратегічні мета досягається легше, якщо державні інституції дотримуються встановлених обмежень і пристосовується до незручностей пов'язаних з ними.

Запровадження та дотримання фінансово-економічних, соціальних та екологічних обмежень розвитку є основною ознакою ефективності державного регулю-

вання якості економічного розвитку національної економіки та її сегментів. До механізмів формування обмежень можна віднести: встановлення відповідних пільг, мінімальних соціальних стандартів, встановлення квот на видобуток і використання природних ресурсів, формування екологічних параметрів, природоохоронні заходи на всіх рівнях тощо.

До механізмів забезпечення дотримання фінансово-економічних, соціальних та екологічних обмежень розвитку відносять: державний інституційний контролінг; державний аудит; адміністративна, матеріальна, фінансова та кримінальна відповідальність за недотримання встановлених нормативів; система соціального страхування та забезпечення тощо.

Принцип адаптивності системи інструментального забезпечення стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки до зміни умов розвитку.

Адаптивна система повинна відповідати наступним вимогам:

- мати достатню гнучкість, що дозволяє швидко змінюватися у мінливих умовах;
- враховувати конкурентоспроможність;
- мати риси адекватності у відповідній ситуації;
- бути мобільною в прийнятті рішень;
- враховувати вимоги до рівня компетентності;
- враховувати функцію невизначеності;
- враховувати ризики.

Гнучкість – це базовий елемент якісної орієнтації, необхідний для переходу від попередньої парадигми системи регулювання з урахуванням динамічного, різноманітного, складного або специфічного оточення. Необхідно пам'ятати, що абсолютних істин не існує, і суб'єкт національної економіки повинен бути готовий до змін, які можуть стати стратегічно важливими особливо в сьогоденні агресивних умовах.

Базовим завданням у виокремленні системи інструментального забезпечення державного інституційного регулювання – це можливість їх відносно простій адаптації до зміни фінансово-економічної, екологічної та соціальної ситуації і обов'язкової організації зворотного зв'язку. Для вирішення стратегічних завдань потрібен певний набір дієвих механізмів. Наступні чинники визначають дієвість механізмів:

- багатопараметричне застосування;
- дієвість інструменту у вирішенні визначених завдань;
- ефективність інструменту;
- масштаб витрат на вирішення інших завдань при наявності варіантів вибору;
- наслідки впливу на розподіл, фінансово-економічну, соціальну та екологічну ситуацію у макроекономічному середовищі.

Механізми забезпечують формування сприятливих умов стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки.

При застосуванні принципу адаптивності особливе значення мають не механізми державного інституційного регулювання, а відповідні механізми коригування державних інституційних впливів, включаючи пріоритетні стратегії сегментного реформування у макроекономічному середовищі.

Система методів державного інституційного регу-

лювання економічної динаміки у промисловому секторі повинна визначатися у розробленій стратегії, але необхідно пам'ятати, що відповідні режими регулювання повинні періодично переглядатися.

Міжнародний досвід показує, що при впровадженні регулятивної реформи необхідно враховувати стратегію проведення оцінки інституційного регулювання:

- цільова спрямованість – переоцінка відповідних заходів або режимів інституційного регулювання;
- узагальнююча спрямованість – політика, яка потребує від регулюючих інституцій здійснити оцінку всієї сукупності застосовуваних ними норм регулювання на відповідність критеріям, а саме, яка потреба в нормах та їх ефективність;
- поступова відміна – процес, за яким нове нормативно-правове забезпечення при ревізії супроводжується терміном автоматичного закінчення дії;
- можливості автоматичного перегляду – положення окремих нормативно-правових документів вимагає обов'язкової ревізії у певні терміни;
- можливості пролонгації – положення окремих нормативно-правових документів по закінченню продовжують свою дію до заміни;
- повна переоцінка – супроводжується повною перебудовою режимів інституційного регулювання.

Впровадження представлених стратегій у національному макроекономічному середовищі забезпечить підвищення ефективності стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки за рахунок посилення адаптивності системи регулювання.

Принцип підвищення ефективності інституцій як агрегованого суб'єкта регулювання.

Агрегування – це поєднання окремих елементів або даних в одну одиницю або декілька одиниць. Макроекономічне агрегування розповсюджується на суб'єктів державного інституційного регулювання: домашні господарства та суб'єктів господарювання.

Ступінь ефективності державного інституційного регулювання у промисловому секторі національної економіки повинна відповідати рівню складності тих завдань, які вирішуються на макrorівні, у тому числі і в контексті стратегічного регулювання економічної динаміки. Без стратегічних змін у суб'єкта регулювання не можна ефективно проводити зміни в об'єкті регулювання. Об'єктом регулювання є промисловий сектор національної економіки та суспільство.

За багатьма рейтингами, які відображають комплексну оцінку ефективності державного інституційного регулювання і взаємодії держави, громадських інститутів і суб'єктів господарювання наша країна має низькі значення, але ті структурні реформи, які проводяться в 2014-2018 рр. дають підстави до покращення позиції України у міжнародних рейтингах.

Україна посідає 123-тє місце у міжнародному рейтингу за рівнем особистого багатства громадян, індикатор якого станом на середину 2018 р. становив 1563 американських доларів.

Такими чином, впровадження структурних реформ в 2015-2018 рр. привели до появи позитивних трендів у промисловій, фінансово-економічній та соціальній сфері, незважаючи на виклики агресивного внутрішнього та зовнішнього середовища.

За 2015-2018 рр. реалізовано важливі законодавчі ініціативи в таких сферах: приватизація державних підприємств; ринок електроенергії та природного газу; енергоефективність; освіта; пенсійна реформа; децентралізація; державного управління; безпечність харчової продукції. Повністю сформовано державну антикорупційну вертикаль: від запобігання до боротьби з корупцією. Продовжується реформа правоохоронних органів та судової системи. Проведені вагомі зміни у податковій сфері, а саме покращено податкове регулювання, включаючи автоматичне відшкодування податку на додану вартість. В останні два роки поліпшується інвестиційний клімат у національному макроекономічному середовищі.

Дотримання принципу підвищення ефективності інституцій як агрегованого суб'єкта регулювання дозволить збереження макроекономічної стабільності, забезпечить подальше економічного зростання у національній економіці та її сегментах, у тому числі промислового.

Економічні показники 2017-2018 рр., зростання ВВП від 2,5 % до 3,3%, показують, що національна економіка перейшла до фази економічного динамічного зростання.

Державне інституційне регулювання повинно залишатися послідовним у своїх діях, спрямованих на утвердження демократичних інституцій та верховенства права, покращення бізнес клімату, боротьби з корупцією, модернізації національної економіки та інфраструктури, розвиток інновацій, приватизація та ефективне управління державними суб'єктами господарювання, підвищенні добробуту населення тощо.

Механізмами підвищення ефективності державних інституцій як суб'єкта регулювання є здійснення адміністративної та регулятивної реформи, в тому числі, впровадження механізму бюджетування, орієнтованого на результат, збільшення прозорості та підзвітності інституційних структур, впровадження системи рейтингового оцінювання державних інституцій.

Принцип науково-методологічної обґрунтованості стратегії інституційного регулювання.

Вимоги до науково-методологічного обґрунтування стратегії інституційного регулювання на сучасному етапі міжнародного розвитку значні. Абсолютно всі розвинені країни мають власні стратегії регулювання економічної динаміки. Вони побудовані на підставі дослідження факторів внутрішнього та зовнішнього впливу.

Принцип науково-методологічного обґрунтування стратегії інституційного регулювання передбачає формування логічного алгоритму розробки принципів, функцій, завдань та механізмів стратегічного регулювання економічної динаміки розвитку національної економіки та її сегментів (рис. 1).

У рамках запропонованої логіки підставою для принципів, функцій, завдань та механізмів регулювання є необхідність внесення принципових змін у систему державного інституційного регулювання національної економіки та її сегментів. Визначені обставини обумовлені низкою об'єктивних причин:

– налаштованість системи державного регулювання на вираження інтересів корпоративних бізнес-структур, а не на суспільство;

– низька якість державного регулювання в цілому;

– об'єктивні обмеження динамічного розвитку, що виникли у рамках тенденцій розвитку міжнародної економіки.

– відсутній компетентнісний підхід в регулюванні;

– міжнародні турбулентні трансформаційні зміни;

– тимчасова окупація частини національної території та агресивні дії зовнішнього оточення країни.

На запропонованій основі повинна формуватися державна інституційна політика змін і формуватися завдання стратегічного регулювання розвитку, які відображають відповідний зміст принципів регулювання економічної динаміки розвитку національної економіки та її сегментів. Завдання визначають: зміст необхідних механізмів регулювання та результати стратегічного регулювання економічної динаміки розвитку національної економіки та її сегментів.

У сучасних економічних умовах при формуванні стратегії розвитку необхідно враховувати тенденції розвитку міжнародного макроекономічного середовища, тому що в умовах глобалізації відкритість національної економіки є невід'ємною рисою. Тому особливого значення набуває визначення національних пріоритетів стратегічного розвитку, які повинні визначатися на основі науково-методологічного дослідження та прогнозу розвитку всіх складових потенціалу національної економіки з виявленням тих його аспектів, які можуть стати внутрішніми джерелами економічного зростання країни, а також обмежень розвитку в рамках існуючих достовірних прогнозів міжнародного соціально-економічного розвитку та зростання.

Важливим також повинен бути процес вибору й обґрунтування системи методів реалізації запропонованої стратегії розвитку з позиції регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки. Ця система методів повинна бути побудована на основі методології стратегічного регулювання і вільно адаптуватися до зміни ситуації, як на рівні практичного застосування, так і в рамках внесення змін до нормативно-правового забезпечення системи регулювання. Запропонована стратегія повинна корелюватися зі стратегією проведення адміністративно-територіальної реформами, щоб підвищення ефективності державних інституцій сприяло підвищенню ефективності та якості регулювання економічної динаміки у національній економіці та її сегментів.

Впровадження запропонованої системи принципів стратегічного регулювання економічної динаміки розвитку національної економіки та її сегментів дозволить сформувати ефективну комплексну систему державного регулювання якості економічного розвитку, зокрема у промисловості.

На рис. 2 представлено технологічний процес стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки. Технологія стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки в умовах глобалізації на першому етапі стратегічного регулювання включає формування мети, постановку завдань, оцінку промислового потенціалу, клімату, позиції і конкурентної переваги промислового комплексу національної економіки в трансформаційних умовах.

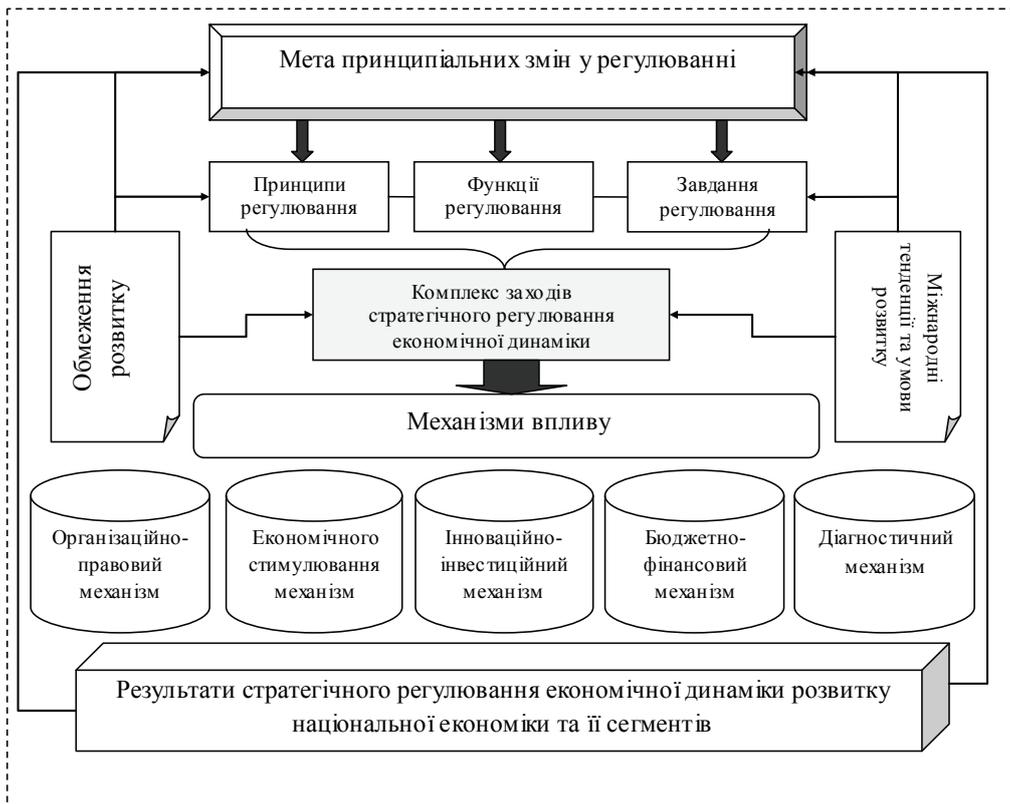

Рис. 1. Логічний алгоритм розробки принципів, функцій, завдань та механізмів стратегічного регулювання економічної динаміки розвитку національної економіки та її сегментів

Рис. 2. Технологічний процес стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки

Другий етап стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки полягає в формуванні варіативних і базових стратегій, а також вибору і прийняття зваженої мети та завдань. Наступний етап передбачає організаційно-технологічні заходи щодо досягнення запропонованої стратегії: розробка плану та проекту, моніторинг, контролінг та впровадження результатів.

З метою виокремлення якісної та достовірної оцінки процесу стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки стану і потенційних можливостей промислової галузі в умовах глобалізації, необхідно постійно і всебічно здійснювати дослідження факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на розвиток галузі. Наукове дослідження забезпечується відповідним

методологічним інструментальним забезпеченням: порівняльної оцінкою основних факторів успіху промислового сектору макроекономічного середовища країни, стратегічна оцінка ланцюжка цінностей для суб'єктів промислової галузі, суспільства та державних інституцій, матричний SWOT-аналіз – оцінка сильних і слабких сторін процесу стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки, а також можливостей і загроз, з якими галузь може зіткнутися в мінливих умовах глобального простору.

Досліджуючи вибір і формування стратегії державного інституційного регулювання якості економічного розвитку національної економіки недоцільно дотримуватися одного підходу, ліберально-ринкового або планово-директивного. Відомо, що неоліберальний підхід до державного інституційного регулювання національної економіки та її сегментів передбачає прагнення до мінімізації державного втручання, оскільки виходить з впевненості в найширших можливостях механізму саморегулювання ринкового середовища. Дирижистський підхід полягає у покладанні на державні інституції всієї повноти відповідальності за всі процеси у макроекономічному середовищі, що у свою чергу, припускає застосування планово-директивних механізмів на рівні державної економічної політики.

Міжнародний досвід підказує, що стратегічний вибір поєднання ринкових і планових підходів до інституційного регулювання забезпечить досягнення ефективних результатів у відносно короткі терміни і вийти на новий рівень динамічного розвитку. Необхідно констатувати, що для національної економіки подальше проходження ліберальних теорій неефективно, тому що за період незалежності країни істотно зросла частка олігархічного капіталу, який не завжди підкоряється законам вільного конкурентного середовища. У національному макроекономічному середовищі порушено ефективні диспропорції по забезпеченню економічного розвитку між державними інституціями, суб'єктами господарювання та суспільством. У цих умовах неможливо говорити про належну якість економічного розвитку у макроекономічному середовищі країни, за забезпечення якого, власне, і несуть відповідальність державні інституції.

Необхідно також відмітити, що ситуація ускладнюється також у зв'язку з тим, що інституційний регулюючий вплив достатньо часто здійснюється безсистемно, поза будь-якої стратегії регулювання економічного розвитку національної економіки та її сегментів. Визначені обставини призводять до того, що результати зростання, як у кількісній, так і у якісній орієнтації не задовольняють пріоритетні потреби у розвитку. Автором пропонується розробити і запровадити стратегію державного інституційного регулювання, що спирається на базові принципи регулювання економічною динамікою, які забезпечать відповідність

мети, завдань, механізмів та отриманих результатів стратегічного регулювання економічної динаміки розвитку національної економіки та її сегментів в умовах сьогодення. Для цього необхідно, в першу чергу, вирішити питання компетенції державних інституцій, запровадження внутрішнього державного інституційного контролінгу, що забезпечить підвищення якості стратегічного регулювання економічного розвитку національної економіки і промисловості зокрема.

ВИСНОВКИ

Таким чином, базовими аспектами розробки методологічного забезпечення стратегічного регулювання економічної динаміки у промисловому секторі національної економіки є пріоритет національних інтересів суб'єктів промислової галузі, суспільства і фінансово-економічна безпека країни. Державні інституції повинні забезпечити економічне зростання та розвиток промислового сектору національної економіки за рахунок повного виконання своїх суспільно-економічних функцій з урахуванням запропонованих концептуально-методологічних принципів та регламентів, необхідних для дотримання, з метою забезпечення ефективності розвитку сегментних складових макроекономічного середовища країни.

Впровадження запропонованої системи принципів стратегічного регулювання економічної динаміки розвитку національної економіки та її сегментів дозволить сформувати ефективну комплексну систему державного регулювання якості економічного розвитку, зокрема у промисловості.

Список використаних джерел

1. Григор'єв Г.С. Теоретико-методологічні засади державного регулювання фінансово-економічних процесів в умовах глобалізації. Херсон: Олді-плюс, 2017. 380 с.
2. Ломачинська І., Кравцова А. Вплив конвергенції фінансового та реального секторів на розвиток національної економіки України. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2012. Т. 17, вип. 2. С. 139-146.
3. Масленников Є.І., Кравченко В.І. Фактори трансформації національної економіки в умовах європейської інтеграції. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 4/2. С. 4-6.

References

1. Hryhoriev H.S. Theoretical and methodological principles of state regulation of financial and economic processes in the conditions of globalization. Kherson: Oldi-Plus, 2017. 380 p. (in Ukrainian)
2. Lomachinskaya I., Kravtsova A. Influence of convergence of the financial and real sectors on the development of the national economy of Ukraine. Bulletin of the Odessa National University. Economy. 2012. Volume 17, Issue. 2. pp. 139-146. (in Ukrainian)
3. Maslennikov Ye.I., Kravchenko V.I. Factors of transformation of the national economy in the conditions of European integration. Economics. Finance. Law. 2017. № 4/2. pp. 4-6. (in Ukrainian)

БІЛІНЕЦЬ

Марина Юрїївна
marina.bilinets@icloud.com

УДК 378.31

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА
ОСНОВІ ФОРМУЛИFOREIGN EXPERIENCE OF FINANCING THE HIGHER EDUCATION
BASED ON THE FORMULAасистент, Київський
національний економічний
університет імені Вадима
Гетьмана

У статті розглядається фінансування вищої освіти на основі формули, що використовується закордоном. Здійснюється розподіл країн залежно від механізму прямого державного фінансування. Вивчаються критерії формул фінансування вищої освіти закордоном, в контексті їх розподілу на вхідні та вихідні показники. Виділяють основні форми фінансування університетів в Австрії та Данії. В ході дослідження зазначено особливості нового механізму фінансування у Бельгії та Фінляндії. Розглянуто особливості фінансування закладів вищої освіти на основі формули у Франції, Німеччині та Іспанії.

* * *

В статье рассматривается финансирование высшего образования на основе формулы, используемой за рубежом. Осуществляется распределение стран в зависимости от механизма прямого государственного финансирования. Изучаются критерии формул финансирования высшего образования за рубежом, в контексте их деления на входные и выходные характеристики. Выделяют основные формы финансирования университетов в Австрии и Дании. В ходе исследования отмечено особенности нового механизма финансирования в Бельгии и Финляндии. Рассмотрены особенности финансирования учреждений высшего образования на основе формулы во Франции, Германии и Испании.

* * *

Introduction. The imperfect mechanism of financing higher education leads to their inefficient use, but as a result of the regressive development of the whole system. The state financing of higher education is imperfect and insufficient, which determines the search for other methods and forms of financial support for the development of higher education in Ukraine, especially in the context of building and developing a knowledge economy.

Purpose. The purpose of this work is to study the foreign experience of financing higher education.

Results. The article deals with the financing of higher education in the sonoma of the formula used by foreign countries. It is proved that higher education plays a significant role in the development of the economy and society as a whole. The distribution of countries is based on the mechanism of direct state financing. The paper defines the main methods of financing higher education used in different countries. Having studied the criteria of the formulas for financing higher education abroad, in the context of their distribution into incoming and outgoing indicators. The paper consider the main principles of project financing of higher education are considered. We study principles of financing on the basis of block grants. Allocate the main forms of funding universities in Austria. The study identifies the features of the new funding mechanism in Belgium. Having explored the possibility of combining contractual financing with higher education funding on the basis of the formula based on Finland's experience. The article consider features of financing higher education institutions based on the formula in France. We analyze the possibility of expanding the autonomy of universities based on German experience. Having determined the features of the decentralized system of financing higher education in Spain. The paper consider experience of Denmark in financing higher education through the distribution of educational and scientific activities.

Conclusion. The use of higher education funding formulas in Europe envisages a wide range of indicators: the number of students by level, credits obtained (exams), grading rates, participation in obtaining research grants, scientific publications and research findings. In addition, project and targeted funding is becoming widespread, which encourages universities to work more productively and efficiently.

Ключові слова: вища освіта, фінансування вищої освіти, джерела фінансування, фінансування на основі формули

Ключевые слова: высшее образование, финансирование высшего образования, источники финансирования, финансирование по формуле

Keywords: higher education, financing of higher education, financing sources, financing based on the formula

ВСТУП

Орієнтація більшості країн на стабільний розвиток та зростання, роботизація економіки та суспільства свідчать про пріоритетність розвитку освіти, особливо в умовах побудови економіки знань або інноваційної економіки. Вища освіта забезпечує виробництво, трансфер та вдосконалення різноманітних знань та вмінь, чим відіграє ключову роль у забезпеченні економічного зростання. В Україні ж система фінансування вищої освіти є недосконалою, а скорочення чисельності студентського контингенту та неможливістю держави забезпечити достатні обсяги фінансування призвели до

суттєвих кризових явищ у цій сфері.

Теоретичним та практичним аспектам фінансування вищої освіти присвячені праці таких вчених, як Т.А. Анисовець [6], Л.І. Антошкіна [1], С.А. Беляков [5], Т.М. Боголіб [2], І.С. Каленюк [3] та інші. Результати досліджень вчених та фахівців, що здійснюють вивчення теорії та методології фінансування вищої освіти, є значним внеском у вирішення питань вдосконалення функціонування та фінансування закладів вищої освіти.

Недосконалий механізм фінансування вищої освіти призводить до їх нерационального використання, а як результат до регресивного розвитку усієї системи (по-

гіршення якісних і кількісних показників розвитку). Державне фінансування вищої освіти є недосконалим та недостатнім, що зумовлює пошук інших методів та форм фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні, особливо в умовах побудови і розвитку економіки знань.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної роботи є вивчення зарубіжного досвіду фінансування вищої освіти. Зокрема дослідження різноманітних форм, методів та механізмів фінансу-

вання, що використовуються в провідних країнах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансування вищої освіти реалізовується через різні механізми та характеризується широким набором джерел, які різняться між країнами. Попри розширення ролі приватного фінансування вищої освіти в деяких країнах, важливим залишається державне фінансування та механізми через які воно реалізується. Розглянемо механізми прямого державного фінансування вищої освіти в іноземних країнах більш детально.

Таблиця 1

Розподіл країн залежно від механізму прямого державного фінансування [6]

Механізм прямого державного фінансування	Країни
Договірний бюджет з тілом фінансування на основі оцінки бюджету установою	Бельгія, Болгарія, Ірландія, Греція, Кіпр, Люксембург, Мальта, Португалія, Словенія
Бюджет визначається суб'єктом фінансування на основі минулих витрат	Данія, Греція, Італія, Польща, Ісландія, Норвегія
Фінансування на основі формули	Бельгія, Болгарія, Чехія, Данія, Естонія, Ірландія, Греція, Франція, Італія, Латвія, Литва, Угорщина, Нідерланди, Австрія, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина, Фінляндія, Швеція, Сполучене Королівство, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія
Перфоманс-контракти на основі стратегічних цілей	Бельгія, Чехія, Данія, Греція, Франція, Люксембург, Австрія, Португалія, Румунія, Словаччина, Фінляндія, Ісландія
Договори на основі попередньо визначеного числа випускників за фахом	Естонія, Латвія
Фінансування конкретних науково-дослідних проектів, що надаються на конкурсній основі	Бельгія, Болгарія, Чехія, Данія, Естонія, Ірландія, Греція, Франція, Італія, Латвія, Угорщина, Мальта, Нідерланди, Австрія, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина, Фінляндія, Швеція, Сполучене Королівство, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія

Фінансування вищої освіти у Бельгії визначається на основі формули, яка включає бюджетний запит вищого навчального закладу з урахуванням обсягу фінансуванні у минулому році. У Чеській Республіці фінансування вищої освіти на першому рівні здійснюється на договірній основі для державних вищих навчальних закладів, в той же час для вищих навчальних закладів другого рівня формули фінансування визначаються і встановлюються на регіональному рівні, окрім того фінансування від Міністерства освіти можна отримати для розробки і досягнення національних цілей. Для Данії характерним є фінансування вищої освіти на договірній основі за результатами, тобто відповідно до ефективності і продуктивності. Кожна земля визначає метод розподілу прямих державних асигнувань для вищих навчальних закладів у Німеччині. В Ірландії розподіл фінансування різниться для університетів та технологічних інститутів, для перших використовується формула фінансування, для других – переговори по бюджету. Окрім цього, на конкурсній основі надаються кошти для діяльності пов'язаної із досягненням стратегічних національних пріоритетів. В Іспанії метод розподілу прямих державних асигнувань визначається кожною автономною громадою окремо. Фінансування вищих навчальних закладів на основі перфоманс-контрактів відбувається у Греції. Для Словенії договірне фінансування використовується для інвестиційної складової. Суттєве значення у формулі фінансування мають витрати вищих навчальних закладів у попередньому році. У Сполученому Королівстві фінансування вищих навчальних закладів здійснюється на договірній основі з зазначенням чисельності студентських місць. Гранти ВНЗ виділяються на основі формули, у якій враховується викладацька діяльність

та чисельність студентів. В Ісландії фінансування ВНЗ здійснюється на договірній основі з використанням формули ефективності, проте це не поширюється на виші, що знаходяться під егідою Міністерства сільськогосподарства [1, 6].

Як видно з даних, більшість країн Європи використовує формули фінансування для розрахунку розміру державних асигнувань для освітньої та поточної операційної діяльності ВНЗ, а у певних випадках і наукових досліджень. У формулі використовуються дві групи показників – вхідні (критерії затрат) (наприклад, чисельність студентів, чисельність персоналу) та вихідні (критерії ефективності) (наприклад, кредити і дипломи, випускники). Існує ряд причин, які обґрунтовують популярність їх використання. Правильність та прозорість є обов'язковими характеристиками формул. Перевагою формул є скорочення адміністративних процедур, оскільки немає необхідності вести переговори з кожним окремим вузом. А саме використання формул є досить простим, а однакові вимоги та умови застосовуються до всіх вищих навчальних закладів. Нижче подані деякі критерії формул фінансування.

Вище розглянуті формули фінансування свідчать, що вагому роль в них посідають вхідні показники у багатьох країнах, незважаючи на зосередження все більшої уваги на продуктивності та співвідношенні ціни і якості. Хоча деякі країни зменшили вагу вхідних показників (чисельність студентів) на користь чинників, пов'язаних з продуктивністю, однак немає жодної країни, яка зробила б це повністю. Однією із важливих причин, що стримує їх впровадження, є труднощі пов'язані із узгодженням показників, що можуть кількісно та якісно відобразити продуктивність.

Критерії формул фінансування вищої освіти в іноземних країнах

Країна	Критерії
Швеція	Студенти, кредити
Данія	Кредити, накопичені студентами (таксометричний принцип)
Бельгія	Зараховані студенти, отримані кредити, дипломи (бакалаври, магістри, доктори філософії)
Німеччина	Бюджет за попередній рік, чисельність студентів (на основі кількості місць, що держава присуджується для кожного окремого закладу)
Англія	Чисельність студентів (узгоджується з університетом)
Нідерланди	Абітурієнти, дипломи (бакалаври, магістри, доктори філософії)
Фінляндія	Кількість дипломів (за погодження з установою)
Франція	Вхідні критерії (чисельність персоналу, чисельність студентів, кількість приміщень, корпусів)
Іспанія	Чисельність студентів

Протягом останніх років існує чітка тенденція, згідно якої все більшу роль у визначенні та розподілі фінансування відіграють вихідні результативні показники. На сьогодні це – Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Естонія, Фінляндія, Франція, Греція, Ісландія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція і Великобританія. Механізми фінансування вищої освіти в багатьох країнах, які використовували централізований механізм розподілу, були змінені. Раніше для їхніх механізмів фінансування був властивий високий рівень політизації та бюрократизація, проте нині замість переговорів використовуються формули фінансування [2, 5].

У більшості країн фінансування на основі блок-грантів включає в себе як навчальні, так і дослідницькі компоненти, що розподіляються на основі різних критеріїв, проте ВНЗ самостійно розпоряджаються даними коштами. Фінансування досліджень на основі блок-грантів здійснюється на основі формули фінансування, що включає результативні та якісні показники.

Проектне фінансування науково-дослідних проектів, що виділяються на конкурсній основі, як інструмент фінансового механізму використовується у багатьох країнах. У більшості країн функціонує дослідницька рада, що надає вишам гранти на науково-дослідні проекти на конкурсній основі – модель “подвійного фінансування”. Вона означає, що поряд із основним фінансуванням наукових досліджень (інституційні або прямі фонди, які є частиною загальної суми), є другий – конкурентоспроможний потік фінансування, що надається дослідницькою радою або посередницькою організацією. Дані дослідницькі фонди виділяються на основі наукових пропозицій, що готуються дослідницькими групами вищих навчальних закладів. Суттєвий обсяг фінансування на проведення досліджень виділяється саме на основі проектного фінансування, що виділяється на конкурсній основі.

Поряд із проектним фінансуванням виникають інші механізми фінансування дослідницької діяльності, прикладом яких можна вважати появу Центрив передового досвіду, що спрямовані на проведення стратегічних досліджень. Отже, останніми роками все більше зростає роль проектного фінансування у галузі вищої освіти, порівняно із фінансуванням на основі формули та інших методів прямого державного фінансування, у той час як фінансування у формі блок-грантів зали-

шається досить поширеним [3, 6].

Суттєвих змін у останні роки зазнала сфера вищої освіти Австрії. Зокрема, був прийнятий новий закон, що змінив інституційну та фінансову автономію та механізм фінансування для університетів і коледжів. Фінансування університетів є досить непрозорим, оскільки ґрунтується на основі двосторонніх переговорів між університетом та Міністерством освіти. Відповідно до законодавства, частина державних коштів університетів (90 % з яких федеральні) виділяються у формі одноразової суми згідно проведених домовленостей, в результаті яких укладаються договори між кожним університетом і Міністерством строком на 3 роки. 80 % загального фонду, визначеного в угоді, узгоджується між ними, в той час 20 % визначається на основі формули, яка включає деякі показники ефективності. Бюджети університетів згідно угоди спрямовуються на фінансування, як освітньої, так і науково-дослідної діяльності. Окрім цього, університети можуть отримувати кошти на виконання певних завдань або проведення конкретних досліджень, які надаються на конкурсній основі. Для коледжів план розвитку та механізм фінансування визначається рішенням між центральною владою, місцевою владою та Радою коледжів. Фінансування здійснюється на договірній основі та засноване на чисельності студентських місць. Фінансування центральною владою обмежене до 90 % загальної вартості, решта повинна покриватися місцевими органами влади та корпоративними спонсорами.

У новому механізмі фінансування вищої освіти у Бельгії, поряд із формулою фінансування близько 12 % доступних коштів виділяється на основі багаторічних угод між Міністерством освіти і кожним вищим навчальним закладом. Кожна установа бере на себе зобов'язання щодо виконання узгоджених цілей в обмін на фінансування. Деякими з цілей є підвищення інноваційного та фінансового потенціалу інституцій, розширення участі етнічних меншин та недостатньо представлених соціально-економічних груп, розробка більш гнучких систем навчання та можливостей для старших та зайнятих студентів, підвищення ефективності та загальної якості системи вищої освіти через поєднання потенціалу і досвіду, а також шляхом розробки спільних навчальних програм між вищими навчальними закладами [4].

Фінансування вищої освіти у Фінляндії здійсню-

ється на договірній основі з використанням формул фінансування. Формула складається з трьох частин: фіксованої суми, частини, що залежить від вхідних показників (чисельності зарахованих студентів) і вихідних показників (присвоєних ступенів), та частини, що визначається на основі соціальних послуг. Частка фінансування, що визначається на основі показників ефективності та у межах національних програм зростає.

Значний обсяг (близько 80 %) фінансування вищої освіти у Франції розподіляється на основі моделі SANREMO, яка враховує такі показники як потреба у персоналі та поточних витратах, що включають поверхні площ та інші показники, що пов'язані з навчальним планом. Додатково до даної моделі частина ресурсів виділяється на основі чотирьохрічних контрактів. Договірне фінансування вищої освіти у Франції передбачає укладення договорів між державою та окремими вищими навчальними закладами, а також і між державою та регіоном, які містять суттєву частину фінансування наукових досліджень. Фінансування університетів у Франції складається з двох частин – освітньої та дослідницької діяльності. Більша частина ресурсів (близько 60 %), що спрямовується на освітню діяльність визначається на основі чисельності студентів, в той час як решта ресурсів визначається в результаті переговорів відповідно до законодавства. Фінансування дослідницької діяльності вищих навчальних закладів визначається деталізовано із зазначенням сум для конкретних дослідницьких підрозділів університету [8].

Суттєвих змін зазнала система вищої освіти у Німеччині, особливо після внесення змін до основних нормативно-правових актів у сфері вищої освіти. Зокрема, суттєвих змін зазнали відносини між державою та вищими навчальними закладами, особливо у частині розширення автономії останніх та зменшення втручання держави у їх діяльність. Відповідно до цього, нові договори відіграють важливу роль, оскільки пов'язують перспективи окремого вузу із цілями держави. Вони містять наступні пункти: пріоритетність наукових досліджень та чисельність зарахованих студентів для кожного факультету. Окрім цього, вищі навчальні заклади беруть на себе зобов'язання, відповідно до яких показують позиції своїх випускників на ринку праці, що дає якісну характеристику програм. Близько 80 % бюджету вищого навчального закладу визначається на основі формули, тоді як 20 % узгоджується в ході переговорів між Міністерством і вищим навчальним закладом. Фінансування вищої освіти землями передбачає укладення між вузами і землями певних договорів на середньострокову перспективу, в яких визначаються цілі та фінансові ресурси, що спрямовуються на їхнє досягнення [9].

Для Іспанії є характерною децентралізована система фінансування вищої освіти, відповідно до чого кожна автономна область має іншу систему фінансування. Проте значна частина державних асигнувань визначається на основі вхідних показників (чисельності студентів, вартість різних програм), а значно менша – на основі вихідних. У деяких регіонах, ефективність фінансування визначається на основі показників встановлених для всіх університетів, в той час в інших регіонах кожен університет укладає спеціальну угоду

з регіональним урядом з метою визначення певних довгострокових цілей та призначення фінансування на їх виконання. Зокрема, фінансування університетів у Валенсії передбачає виділення їм основної частини (87 %) та додаткової, що залежить від конкретного цільового розподілу коштів. Остання включає в себе 15 цілей: 6 з них пов'язані із освітньою діяльністю, 3 – з аспірантурою та 1 – з докторантурою, 1 – з роботою викладацького складу, 2 – з управлінням та інноваціями та 2 – з культурними заходами. Виконання цих цілей передбачає оцінку з використанням 31 показника. В угоді між університетами і регіональною владою зазначається набір показників, що найбільш точніше відповідає профілю вузу [6].

Фінансування вищої освіти у Данії є розподіленим між освітньою та науковою діяльністю. Університети отримують основне фінансування через систему "таксометра", яка передбачає виділення фінансування на основі чисельності студентів, що склали іспити. Існує дворівнева система фінансування наукових досліджень, де перший рівень в основному представлений грантами, які виділяються відповідними Міністерствами для відповідних установ, а другий складається із відрахувань Національних наукових рад, стратегічних науководослідних програм, фондів та приватних фірм. Одним із інструментів управління є договір розвитку університету, проте там немає прямого зв'язку між фінансовими ресурсами та стратегією розвитку вищого навчального закладу. Останні підписали договори розвитку із Міністерством науки, техніки та інновацій, проте вони не є юридично обов'язковими до виконання, це швидше "план розвитку", із детальним зазначенням стратегічних напрямів розвитку університету та інструментів, які він має намір використовувати для їх досягнення. Однак останнім часом робляться спроби щодо прив'язки наданих урядом грантів до виконання даних цілей.

З огляду механізмів фінансування вищої освіти у зарубіжних країнах можна визначити певні чіткі тенденції:

- багато країн використовують формули фінансування у розподілі фінансових ресурсів;
- поряд із вхідними показниками розвитку вищої освіти все більшого значення набувають вихідні показники;
- збільшення проектного фінансування певних досліджень та досягнення конкретних національних цілей;
- збільшення договірного фінансування між міністерствами та вищими навчальними закладами, в яких частина бюджету вузу пов'язана з його використанням.

Використання формул фінансування вищої освіти у Європі передбачає широкий спектр показників: чисельність студентів за рівнями, отриманих кредитів (складених іспитів), ставок градації, участь у отриманні дослідницьких грантів, наукові публікації та результати оцінки досліджень. Крім цього, поширення набуває проектне та цільове фінансування, що заохочує університети до більш продуктивної та ефективної роботи.

Стабільний розвиток соціальної сфери є основою процвітання людського суспільства, і держави в цілому. Витрати на соціальні цілі, особливо, освіту та охорону здоров'я, доцільно розглядати, як інвестиції держави

у людський капітал, що свідчить про пріоритетність фінансування даної сфери.

ВИСНОВКИ

Розглядаючи тенденції фінансування вищої освіти можна зазначити наступне:

- у Данії фінансування навчання у вищих навчальних закладах (що становить 1/3 їх доходів) безпосередньо пов'язана із чисельністю студентів, що складають іспити;

- бюджет вищої освіти у Нідерландах складається із двох складових – фінансування освітньої та дослідницької діяльності. Перша складова визначається на основі ступенів освіти та рівнів випускників. Щодо другої складової, то тут суттєву роль відіграє чисельність дипломів магістрів та докторів філософії;

- фінансування освітньої діяльності у Чеській Республіці здійснюється на основі вхідних показників (чисельність студентів), проте в останні роки були введені і вихідні показники, такі як чисельність випускників;

- для Німецької системи фінансування вищої освіти характерним є використання, як вхідних, так і вихідних критеріїв розподілу, що склалися історично;

- не зважаючи на історично встановлені вхідні показники системи фінансування вищої освіти Італії, останнім часом вони були розширені вихідними критеріями, що пов'язані із виконанням наукових досліджень (введена система оцінки дослідницької роботи ВНЗ);

- розподіл фінансування вищої освіти у Норвегії здійснюється на основі формули, яка включає в себе фіксований критерій (60 %) та результативний критерій (25 % - студентські кредити та чисельність випускників) і дослідження (15 % - на основі докторських ступенів, фінансування ЄС, фінансування радою наукових досліджень та число публікацій);

- фінансування вищої освіти у Швеції здійснюється на основі поєднання у розподілі, як вхідних (в еквіваленті повної зайнятості студентів), так і вихідних критеріїв (студентських досягнень). Разом з цим, крім вхідних показників (штатні посади) фінансування дослідницької діяльності все більше залежить від продуктивності (публікації, цитування, фінансування конкретних досліджень) та стратегічного розвитку;

- фінансування дослідницької діяльності вищих навчальних закладів у Великобританії засноване на періодичній оцінці якості досліджень. Частина бюджету вищої освіти, що спрямовується на освітню діяльність визначається на основі чисельності студентів, зваженої за відповідними дисциплінами. Окрім цього постійно вдосконалюється механізм виділення блоку грантів.

Досвід зарубіжних країн свідчить про підвищення якості національних систем освіти, які відіграють

важливу роль в суспільстві та економіці цих країн, розширюючи доступ громадян до освіти та можливості для розвитку здібностей та вмінь.

Список використаних джерел

1. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період. К.: Міленіум, 2006. С. 321-354.
2. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування. К.: Видавн. дім «Корпорація», 2005. С. 211-266.
3. Каленюк І.С. Економіка освіти: навч. посіб. К.: Знання України, 2003. С. 78-115.
4. Економічний вимір конкурентоспроможності вищої освіти: монографія / Н.І. Верхоглядова, О.М. Чередниченко, В.Ю. Венгерова, Н.А. Іваннікова. Д.: Наука і освіта, 2005. С. 72-102.
5. Беляков С.А. Новые лекции по экономике образования. М.: МАКС Пресс, 2007. С. 124-142.
6. Анисовец Т.А. Экономика образования и образовательного учреждения: учебно-методическое пособие (комpendium). Санкт-Петербург, 2012. С. 102-108.
7. Pencavel J. Higher Education, Economic Growth and Earnings // Higher Education and Economic Growth. 1993, p. 53.
8. Bassanini A., Scarpetta S. Does Human Capital Matter For Growth in OECD Countries? Evidences From Pooled Mean-Group Estimates, OECD Economics Department Working Papers.
9. Stevens P., Weale M. Education and Economic Growth. International Handbook on the Economics of Education. 2003. p. 7.

References

1. Boholib T.M. Financial support for the development of higher education and science in the transformational period. Kyiv. Millennium, 2006. pp. 321-354. (in Ukrainian).
2. Antoshkina L.I. Economics of Higher Education: Trends and Prospects for Reform. Kyiv: Publishing House "Corporation", 2005. pp. 211-266. (in Ukrainian).
3. Kalenyuk I.S. Economics of Education. Kyiv: Knowledge of Ukraine, 2003. pp. 78-115. (in Ukrainian).
4. The Economic Measurement of the Competitiveness of Higher Education: monograph / N.I. Verhoglyadova, O.M. Cherednichenko, V.Yu. Venherova, N.A. Ivannikova. Donetsk: Science and Education, 2005. pp. 72-102. (in Ukrainian).
5. Belyakov S.A. New lectures on education economics. Moscow: MAKS Press, 2007. pp. 124-142. (in Russian).
6. Anisovets T.A. The Economics of Education and Educational Institutions: a teaching and methodological manual (compendium). St. Petersburg, 2012. pp. 102-108. (in Russian).
7. Pencavel J. Higher Education, Economic Growth and Earnings // Higher Education and Economic Growth. 1993, p. 53.
8. Bassanini A., Scarpetta S. Does Human Capital Matter For Growth in OECD Countries? Evidences From Pooled Mean-Group Estimates, OECD Economics Department Working Papers. 2001. № 282. p. 24.
9. Stevens P., Weale M. Education and Economic Growth. International Handbook on the Economics of Education. 2003. p. 7.

МИЩИШИН

Іванна Романівна
ivanna.myshchyslyn
@gmail.com

УДК 338.49:332.122(23)(477.8)

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ І ПІДКАРПАТСЬКОГО ВОЄВОДСТВАINFRASTRUCTURE PROVISION OF MOUNTAINOUS AREAS OF LVIV
REGION AND SUBCARPATHIAN VOIVODSHIPм.н.с., ДУ "Інститут
регіональних досліджень
ім. М.І. Долишнього НАН
України"

У статті проведено аналіз тенденцій та стану інфраструктурного забезпечення гірських районів Львівської області (Старосамбірський, Сколівський і Турківський) і Підкарпатського воєводства (Бецадський, Саноцький і Леський повіти). Мета статті – аналіз тенденцій і оцінка інфраструктурного забезпечення гірських територій Львівщини і Підкарпатського воєводства. Результати аналізу показали зростання забезпечення населення цих територій основними інфраструктурними складовими. Водночас поточний рівень інфраструктурного забезпечення гірських територій у порівнянні з середніми показниками по країні і регіонах є невисоким. Запропоновано напрямки розвитку інфраструктури гірських територій цих регіонів.

* * *

В статье проведен анализ тенденций и состояния инфраструктурного обеспечения горных районов Львовской области (Старосамборский, Сколевский и Турковский) и Подкарпатского воеводства (Бецадский, Саноцкий и Светка уезды). Цель статьи – анализ тенденций и оценка инфраструктурного обеспечения горных территорий Львовской области и Подкарпатского воеводства. Результаты анализа показали рост обеспечения населения этих территорий основными инфраструктурными составляющими. В то же время текущий уровень инфраструктурного обеспечения горных территорий по сравнению со средними показателями по стране и регионам невысок. Предложены направления развития инфраструктуры горных территорий этих регионов.

* * *

Infrastructure provision is one of the most important factors in the socio-economic development of mountain areas. The level of security and the state of the infrastructure have a significant impact on the development of entrepreneurship and the quality of life of people in mountainous regions. All states that have mountainous regions carry out state policy on the development of mountainous territories or use legally established approaches to solving certain problems. The infrastructure of the mountainous regions is problematic in many countries. Different tools and mechanisms are being used in order to address this issue, but in virtually all the countries there is an understanding that improving the infrastructure of these territories is the key to the socio-economic growth of mountain regions. It is also indisputable that, due to the inequality of economic potential, mountain regions are unable to fully ensure self-sustainability and self-financing, and therefore should be financially supported by the state. The article analyzes the tendencies and the state of the infrastructure of mountain areas of the Lviv region (Starosambirskiy, Skolivskiy and Turkevskiy) of Ukraine and Subcarpathian Voivodeship (Bieszczady, Sanocka and Lesko counties) of Poland. The purpose of the paper is to analyze trends and assess the infrastructure of the mountain areas of Lviv Region and Subcarpathian Voivodeship. The results of the analysis showed an increase in the provision of the population of these territories with the main infrastructure components. At the same time, the current level of infrastructure maintenance of mountain areas in comparison with the average indicators in the country and regions is low. This is due to the fact that due to prolonged exploitation (over 50 years), a significant part of the water supply networks and the damaged and outdated energy-intensive equipment require replacement. Almost all sewage treatment facilities were built up before 1990, as of today they require reconstruction, and in some cases - the construction of new ones. Directions for development of infrastructure of mountain territories are being offered.

Ключові слова: інфраструктура, гірські території, водопостачання, житловий фонд

Ключевые слова: инфраструктура, горные территории, водоснабжения, жилой фонд

Keywords: infrastructure, mountain territories, water supply, housing stock

ВСТУП

Інфраструктурне забезпечення є одним з вагомих чинників соціально-економічного розвитку, у т.ч. гірських територій. Доступність і стан інфраструктури суттєво впливають на розвиток підприємництва та якість життя населення гірських регіонів. З огляду на важливість і необхідність збереження гірського ландшафту, а також непрості умови для економічного і соціального розвитку, ризик поступового і безповоротної депопуляції гірських регіонів, у європейській практиці регіонального розвитку активно застосовуються інструменти захисту таких територій. Одним з основних серед них є реалізація інфраструктурних проектів стосовно покращення якості комунальної та дорожньої

інфраструктури. Усі держави, які мають гористі області, проводять державну політику щодо їх розвитку або використовують законодавчо встановлені підходи до покращення інфраструктурного забезпечення цих територій. З цього випливає актуальність проблематики порівняльного оцінювання стану інфраструктурного забезпечення гірських територій, розробки відповідних проектів і програм.

Проблемні питання, механізми та інструменти, проекти програм і стратегій інфраструктурного забезпечення і розвитку гірських територій, а також передовий європейський досвід висвітлено у [1-7]. Не зважаючи на вагомий внесок авторів цих та інших досліджень у вивчення проблематики інфраструктурного

забезпечення гірських територій, активізація регіонального розвитку у напрямі розробки спеціальних програм і стратегій потребує порівняльного оцінювання інфраструктурного забезпечення гірських територій різних країн.

МЕТА СТАТТІ – оцінювання інфраструктурного забезпечення Карпатського регіону і визначення тенденцій його розвитку на прикладі Львівщини і Підкарпатського воєводства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для оцінювання трендів головних інфраструктурних складових розглянемо динаміку інфраструктури трьох гірських районів Львівської області і трьох повітів Підкарпатського воєводства Польщі.

Рівень обладнання житлового фонду водопроводом у досліджуваних гірських районах Львівської області упродовж 2000-2016 рр. суттєво збільшився (табл. 1). Зокрема, у Сколівському районі – на 28,2 в.п., Старосамбірському – на 27,8 в.п. та Турківському – на 13,5 в.п. Позитивною ознакою є й те, що значне покращення житлового фонду у забезпеченні водопроводом відбу-

лось у сільській місцевості (на 26,1 в.п., 32,4 в.п. і 14,7 в.п. відповідно).

Доцільно відзначити, що забезпеченість житлового фонду водопроводом у згаданих районах найбільше покращилась у 2015-2016 рр. що пов'язано з реалізацією відповідних регіональних програм і фінансовою децентралізацією. Актуальним питанням водопостачання є і те, що значна частина населення в аналізованих районах забезпечується водою самостійно, власними ресурсами з недосліджених джерел, свердловин, що може неоднозначно позначатись на стані здоров'я людей.

Забезпеченість водопостачанням у гірських районах Підкарпатського воєводства Польщі, порівняно з відповідними районами Львівщини, є суттєво вищою. Так, у Бещадському повіті частка населення, що користується водопостачанням, за період 2003-2016 рр. Загалом зросла на 7,4 в.п. (з 64,1 % до 71,5 %); у містах – на 0,9 в.п. (досягнувши у 2016 р. 95,6 %), а у селах – на 12,9 в.п. (з 41,2% до 54,1 %) (табл. 2).

Таблиця 1

Рівень обладнання житлового фонду водопроводом у гірських районах Львівської області, % [8]

Характер території	Сколівський район				Старосамбірський район				Турківський район			
	2000	2010	2015	2016	2000	2010	2015	2016	2000	2010	2015	2016
Міські поселення та сільська місцевість	10,5	14,7	37,7	38,2	5,2	19,7	30,5	33,0	6,1	17,3	19,6	19,6
Міські поселення	39,8	51,0	66,9	67,2	20,4	30,4	30,8	31,4	34,3	34,8	35,1	35,1
Сільська місцевість	1,1	1,7	27,2	27,8	1,1	16,5	30,4	33,5	1,5	13,9	16,2	16,2

Таблиця 2

Частка населення, що користуються водопроводом, у гірських повітах Польщі, % [9]

Види поселень	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Бещадський повіт														
Загалом	64,1	65,1	63,3	63,4	63,5	63,7	63,8	64,2	65,7	65,9	66,7	71,5	71,5	71,5
Місто	94,7	94,7	95,0	95,1	95,1	95,1	95,4	95,4	95,4	95,5	95,5	95,5	95,5	95,6
Село	41,2	42,8	39,6	39,9	40,1	40,4	40,3	40,6	43,5	43,9	45,5	53,9	53,9	54,1
Саноцький повіт														
Загалом	55,9	56,5	56,8	57,1	57,7	57,8	58,0	60,1	60,2	60,2	60,4	65,0	66,2	66,8
Місто	87,7	87,7	87,6	87,6	87,6	87,5	87,6	89,9	89,9	90,0	90,9	93,6	93,7	93,8
Село	27,3	28,6	29,5	30,2	31,4	31,8	32,1	34,3	34,6	34,6	34,5	40,7	43,2	44,4
Леський повіт														
Загалом	51,8	52,1	53,9	54,2	54,4	56,1	56,5	57,7	58,3	57,2	55,9	56,5	59,0	59,4
Місто	80,8	81,1	82,5	82,6	82,7	82,8	83,4	83,6	83,7	83,8	84,0	84,0	84,1	84,4
Село	43,6	43,9	45,8	46,2	46,5	48,8	49,2	50,6	51,4	50,1	48,5	49,2	52,3	52,9

Великі динамічні зміни у забезпеченні населення водопостачанням відбулися у Саноцькому повіті: на 17,1 в.п. у селах; на 6,1 – в.п. у містах і на 10,9 в.п. загалом. У Леському повіті забезпеченість населення водопостачанням у селах зросла на 9,3 в.п.; містах – на 3,6 в.п. і загалом – на 8,4 в.п. Наведені дані засвідчують відчутну неоднорідність забезпеченості водопостачанням у трьох сусідніх регіонах Польщі, що характеризуються однаковим ландшафтом, потенційно однаковими фінансовими й інституційними можливостями розвитку інфраструктури. У Бещадському повіті, порівняно з Саноцьким і Леським, вища забезпеченість водопостачанням у селах, містах і загалом.

Непростою є ситуація з забезпеченням населення каналізацією у гірських районах Львівщини. Це зумов-

лено високою (як для невеличких населених пунктів) вартістю будівництва об'єктів обслуговування відповідної інфраструктури, а також природно-ландшафтними умовами. Окрім того, практично всі каналізаційні очисні споруди гірських районів Львівщини збудовані до 1990 р. станом на сьогодні вимагають реконструкції, а в окремих населених пунктах – будівництва нових. Критична необхідність модернізації та збільшення протяжності мереж водопостачання, водовідведення та очисних споруд є причиною низького рівня забезпечення житлового фонду каналізацією у селах всіх досліджуваних районів, особливо у Турківському (табл. 3). Всього 16,2 % житлового фонду були обладнані каналізацією у селах цього району у 2016 р.

Таблиця 3

Рівень обладнання житлового фонду каналізацією у гірських районах Львівської області, % [8]

Характер території	Сколівський район				Старосамбірський район				Турківський район			
	2000	2010	2015	2016	2000	2010	2015	2016	2000	2010	2015	2016
Міські поселення та сільська місцевість	10,4	14,7	37,3	37,9	4,9	19,6	30,0	32,6	5,1	17,2	18,1	19,6
Міські поселення	39,4	50,9	66,8	67,1	19,1	29,9	28,8	29,7	34,3	34,8	35,1	35,1
Сільська місцевість	1,1	1,7	26,7	27,3	1,0	16,5	30,4	33,5	0,3	13,6	14,4	16,2

Звичайно, позитивною ознакою є те, що у 2015-16 рр. рівень обладнання каналізацією у Сколівському, Старосамбірському і Турківському районах значно збільшився. Проте значення цього показника у 2016 р. у цих районах і місцевостях були дуже низькими. У цьому аспекті вагомим проблемним питанням є стан забруднення навколишнього середовища, зокрема водоєм. У місцевостях, де відсутня каналізація, застосовуються індивідуальні очисні споруди, причому часто з порушенням відповідних санітарно-екологічних та архітектурних норм. Небезпечним фактором водопостачання є поганий стан труб, через які подається вода, які десятками років не мінялись. Хімічні та бактеріологічні речовини накопичуються у них роками та потрапляють у крани житлових будівель.

Значно кращою є ситуація у забезпеченні каналізацією у досліджуваних повітах Польщі. Упродовж 2003-2016 рр. у них відбулось суттєве зростання у забезпеченні цією інфраструктурною складовою. Найбільше зростання спостерігалось у селах Леського повіту (на 31,5 в.п.) і Саноцького повіту (на 30,1 в.п.) (табл. 4). При цьому необхідно зазначити, що у 2016 р. житлові будівлі у всіх названих повітах на понад 98 % у містах та понад 90 % у селах приєднані до водопостачання (центрального та індивідуального разом) та понад 90 % у містах і понад 65 % у селах (до центрального опалення). Використання центрального опалення у житлових будівлях у розглянутому періоді та

названих повітах зберігало стійку тенденцію до зростання (у середньому на 3 в.п. у містах і 6 в.п. у селах).

Не менш важливим і складним, як за вартістю обслуговування, так і за особливостями використання, є інфраструктурне забезпечення населення гірських районів газом.

Порівняно з попередніми двома елементами інфраструктури, рівень забезпечення житлового фонду газом у гірських районах Львівщини, окрім Турківського, є вищим і характеризується зростанням протягом аналізованого періоду (табл. 5). Значення цього показника у 2016 р. у Турківському районі майже удвічі нижче, ніж у Сколівському і Старосамбірському районах за всіма видами місцевості. Зауважимо, у Старосамбірському районі забезпеченість газом у сільській місцевості є суттєво вищою, ніж у міській. Проблема забезпечення газом, яка особливо гострою є у місцевостях Турківського району, спричиняє знищення лісів, оскільки альтернативні види енергії є недоступні технічно або через високу ціну.

Забезпеченість газом у досліджуваних повітах Польщі є неоднаковою та характеризується різними тенденціями (табл. 4). Найвища частка населення, що споживає газ – у Саноцькому повіті, а найнижча – Бещадському. Однак упродовж 2003-2016 рр. значення цього показника у Саноцькому повіті зберігало стійку тенденцію до зниження, тоді як у Леському – зростання, а у Бещадському – було відносно сталим.

Таблиця 4

Частка населення, що користуються каналізацією, у гірських повітах Підкарпатського воєводства, % [9]

Вид поселення	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Бещадський повіт														
Загалом	45,0	45,1	45,3	45,3	45,3	46,3	46,5	46,7	46,8	46,8	47,4	47,9	48,5	48,6
Місто	85,2	85,3	85,6	85,7	85,7	85,7	86,3	86,3	86,4	86,4	86,5	86,6	87,5	88,2
Село	14,9	14,9	15,2	15,3	15,3	16,9	16,9	16,9	17,3	17,2	18,5	19,6	20,0	20,0
Саноцький повіт														
Загалом	52,1	53,0	54,9	55,4	56,3	57,4	57,9	63,1	66,6	69,0	69,8	73,9	73,5	74,6
Місто	81,8	81,8	84,7	84,8	84,8	84,8	84,9	92,7	94,9	95,6	95,6	97,3	97,5	97,5
Село	25,4	27,4	28,5	29,4	31,4	33,4	34,3	37,6	42,4	46,2	47,9	54,1	53,5	55,5
Леський повіт														
Загалом	27,0	29,5	30,8	34,7	34,8	38,5	41,8	42,3	48,9	49,2	49,3	50,6	51,8	51,7
Місто	80,8	81,1	82,5	82,6	82,7	82,8	83,4	83,6	83,7	83,8	84,0	84,0	84,1	84,4
Село	11,5	14,7	16,1	21,1	21,4	26,2	30,3	30,9	39,0	39,5	39,6	41,1	42,6	42,5

Таблиця 5

Рівень обладнання житлового фонду газом у гірських районах Львівської області, % [8]

Характер місцевості	Сколівський район				Старосамбірський район				Турківський район			
	2000	2010	2015	2016	2000	2010	2015	2016	2000	2010	2015	2016
Міські поселення та сільська місцевість	62,6	66,8	65,9	67,0	57,7	67,2	67,0	67,0	38,6	33,5	33,1	33,0
Міські поселення	80,2	89,4	87,1	86,8	39,2	55,4	53,1	52,7	25,3	30,1	29,0	28,9
Сільська місцевість	56,9	58,6	58,3	59,8	62,7	70,7	71,1	71,3	40,8	34,1	33,9	33,9

Таблиця 6

Частка населення, що користуються газом, у гірських повітах Підкарпатського воєводства, % [9]

Види поселення	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Бещадський повіт														
Загалом	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9
Місто	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Село	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5
Саноцький повіт														
Загалом	82,8	78,3	78,4	78,4	78,3	78,2	80,0	79,8	79,7	80,8	80,6	80,4	80,1	79,8
Місто	96,5	91,5	91,6	91,7	91,6	91,6	92,4	92,3	92,5	93,6	93,6	93,7	93,3	93,4
Село	66,5	66,7	66,7	66,6	66,5	69,1	69,0	68,8	69,9	69,6	69,2	69,0	68,6	55,5
Леський повіт														
Загалом	11,9	11,6	11,8	11,9	12,0	12,0	18,2	19,2	19,4	20,1	20,3	20,8	21,1	21,3
Місто	15,6	15,7	16,1	16,4	16,6	16,8	28,6	31,5	32,1	33,2	33,3	34,2	34,9	35,4
Село	10,9	10,4	10,6	10,6	10,7	10,7	15,3	15,8	15,9	16,6	16,9	17,2	17,4	17,6

За результатами проведеного аналізу комунальної інфраструктури гірських повітів Польщі з'ясовано: не зважаючи на однакові природні умови та потенційні фінансові та інвестиційні можливості, стан та забезпеченість основними складовими інфраструктури є різними. Очевидно, що розвиток інфраструктури тут визначається не тільки можливостями відповідних програм фінансування і співфінансування, але й іншими чинниками, такими як громадська й підприємницька активність жителів у регіонах, стан і тенденції соціально-економічного розвитку загалом.

В інфраструктурному забезпеченні гірських районів Львівщини необхідно відзначити позитивні тенденції за всіма видами місцевостей й елементами інфраструктури. Водночас рівень забезпечення ключовими інфраструктурними об'єктами порівняно з показниками по області аналізованих повітів Підкарпатського воєводства є суттєво нижчим. Найбільш складною є ситуація у міській і сільській місцевостях Турківського району.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження виявлено позитивні тенденції в інфраструктурному забезпеченні гірських районів Львівщини і Підкарпатського воєводства. Результати порівняльного аналізу стану та динаміки інфраструктурного забезпечення гірських районів Львівщини і відповідних повітів Підкарпатського воєводства, а також інструментів його стимулювання і фінансування демонструють нижчий рівень інфраструктурного забезпечення жителів гірських районів і відставання темпів оновлення інфраструктури в Україні порівняно з Польщею. Головним напрямом розвитку інфраструктури гірських територій є підвищення їх інвестиційної привабливості. Першочерговим кроком має стати реалізація ґрунтової та адекватної програми розвитку комунальної інфраструктури у транскордонному регіоні та на гірських територіях. У межах таких програм необхідно вирішити питання про формування інституційного і фінансового середовища інфраструктурного розвитку. Прикладом таких програми може бути Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018-2022 рр., яка передбачає значні фінансові витрати і заходи з покращення дорожнього покриття та розбудови автошляхів, покращення дорожньої інфраструктури [11]. Це сприятиме зростанню туристичної й інвестиційної привабливості Карпатського регіону. Водночас таким

важливим і проблемним питанням, як газо-, водопостачання, водовідведення, управління відходами, на нашу думку, приділено недостатньо уваги, передбачені замалі обсяги фінансового забезпечення. Крім того, регіональні органи влади, місцеві громади гірських територій майже не використовують наявні механізми фінансування програм розвитку. Окремі регіони потрібно визначити не тільки як гірські, а й такі, що мають обмежений потенціал розвитку, що стало причиною суттєвої депопуляції, наднизької ділової активності та незадовільного інвестиційного клімату. За таких обставин механізми децентралізації та функціонування програм розвитку не забезпечують бажаного соціально-економічного ефекту.

Виходом із такої ситуації на нашу думку є втручання держави у розбудову як економіки регіонів шляхом залучення приватних і державних інвестицій, відновлення чи модернізації колись функціонуючих та ще перспективних виробництв, так і забезпечення розвитку і функціонування інфраструктурних об'єктів та стимулювання ділової та підприємницької активності населення. За інших умов, соціально-економічний і інфраструктурний розвиток гірських територій у середньостроковій перспективі піддається суттєвому ризику.

У подальшому дослідження слід зосередити на розробленні інструментів активізації соціально-економічного розвитку гірських територій.

Список використаних джерел

1. Кравців В.С., Жук П.В. Концептуальні принципи розробки та реалізації державної програми сталого розвитку Українських Карпат. Економіка України. 2013. № 1. С. 4-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2013_1_2
2. Криштанович С. Публічний менеджмент соціально-економічного розвитку гірських територій карпатського регіону. Львів: ЛДУФК, 2017. 208 с
3. Газуда М.В., Польовська В.В. Активізація розвитку гірських територіальних систем. Ужгород: Видавництво «ФОП Сабов А.М.», Ужгород. 260 с.
4. Пітюлич М.М. Гірські території Українських Карпат: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долинського НАН України». Ужгород: Гражда, 2015. 320 с.
5. Sierak J. Rozwoj i przestrzenne zroznicowanie upowszechnienia infrastruktury wodociagowo-kanalizacyjnej w Polsce w latach 1995-2014. Nierownosci społeczne a wzrost gospodarczy. 2017. Vol. 49. pp. 302-321

6. Baran E. *Infrastrukturalne uwarunkowania wzrostu konkurencyjności regionów górzystych w wojewodztwie Podkarpackim. Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich*. 2002, Vol. 48. pp. 79-86.

7. Ryczek, M., Petryk, P., Petryk, A. *Rozwoj infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej w subregionie krosnienskim od 2003 do 2013 roku. Acta. Sci. Pol., Formatio Circumiectus*. 2016. Vol. 15(4). pp. 85-101.

8. Головне управління статистики у Львівській області. URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

9. Офіційний сайт Центрального статистичного управління Польщі. URL: <http://stat.gov.pl/>

10. Міжнародна практика стимулювання соціально-економічного розвитку гірських населених пунктів у європейському союзі. URL: feao.org.ua

11. Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018-2022 рік. URL: <http://sts-rrada.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Strategiya-rozvytku-girs'kyh-terytoriy-1.pdf>

References

1. Kravtsiv V.S., Zhuk P.V. *Conceptual Principles of Development and Implementation of the State Program for the Sustainable Development of the Ukrainian Carpathians. Economy of Ukraine*. 2013. № 1. pp. 4-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2013_1_2. (in Ukrainian)

2. Krestanovich S. *Public Management of Socio-Economic Development of Mountainous Territories of the Carpathian Region*. Lviv: LSUFK, 2017. 208 p. (in Ukrainian)

3. Hazuda M.V., Polovsky V.V. *Activation of the development of mountain territorial systems*. Uzhgorod: Publishing

house "FOP Sabov AM", Uzhgorod. 260 p. (in Ukrainian)

4. Pityulich M.M. *Mountain territories of the Ukrainian Carpathians: present state and prospects of development: monograph. State Enterprise "Institute of Regional Studies after M.I. Dolyishniy of the National Academy of Sciences of Ukraine"*. Uzhgorod: Citizenship, 2015. 320 p. (in Ukrainian)

5. Sierak J. *Development and spatial diversity of the popularisation of water supply and sewage infrastructure in Poland in the years 1995-2014. Social inequalities and economic growth* 2017. Vol. 49. pp. 302-321 (in Polish)

6. Baran E., *Infrastructural conditions of increasing the competitiveness of mountainous regions in the Podkarpackie voivodship. Problems of Land Development of the Mountain*. 2002, Vol. 48. pp. 79-86 (in Polish)

7. Ryczek, M., Petryk, P., Petryk, A. *Development of water supply and sewage infrastructure in the Krosno subregion from 2003 to 2013. Acta. Sci. Pol., Formatio Circumiectus*. 2016. Vol. 15(4). pp. 85-101. (in Polish)

8. Main Department of Statistics in Lviv Oblast. URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)

9. Official site of the Central Statistical Office of Poland. URL: <http://stat.gov.pl/> (in Polish)

10. *International practice of stimulation of socio-economic development of mountain settlements in the European Union*. URL: feao.org.ua (in Ukrainian)

11. *Strategy for the development of mountain territories of Lviv region for 2018-2022*. URL: <http://sts-rrada.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Strategiya-rozvytku-girs'kyh-terytoriy-1.pdf> (in Ukrainian)

ПОТАПОВА

Наталя Олександрівна
kaf.oblik.hif@gmail.com

КЛИМЕНКО

Євген Євгенійович

СПІВАК

Олена Костянтинівна
spivak.elen.19@gmail.comк.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університетустудент, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного
університетустарший викладач, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

УДК 657

СУТНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ НЕОБОРОТНИХ
АКТИВІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВАESSENCE, ECONOMIC CONTENT AND FEATURES
OF INDUSTRIAL UNDERTAKING INDUSTRIAL ASSETS

В сучасних умовах господарювання, нестачі фінансових ресурсів, банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання, а також враховуючи високий рівень морального й фізичного зносу обладнання підприємств, як ніколи постає проблема найбільш раціонального та ефективного використання їх основних фондів. У статті досліджені думки науковців щодо сутності категорії «основні засоби». Проведено аналіз та систематизовано погляди вчених на класифікаційні критерії основних засобів на підприємстві. Ефективність використання основних засобів підприємств залежить від низки показників, які також розглянуто. Основні засоби є фундаментальними у ході створення продукції.

* * *

В современных условиях хозяйствования, недостатка финансовых ресурсов, банкротства и ликвидации субъектов хозяйствования, а также учитывая высокий уровень морального и физического износа оборудования предприятий, как никогда встает проблема наиболее рационального и эффективного использования основных фондов. В статье исследованы мнения ученых о сущности категории «основные средства». Проведен анализ и систематизированы взгляды ученых на классификационные критерии основных средств. Эффективность использования основных средств предприятий зависит от ряда показателей, которые так же рассмотрены. Основные средства являются фундаментальными в ходе создания продукции.

* * *

In modern conditions of managing, a lack of financial resources, bankruptcies and elimination of subjects of managing and also considering the high level of moral and physical wear of the equipment of the enterprises, more than ever there is a problem of the most rational and effective use of fixed assets. The role of fixed assets in the course of production, features of their reproduction in the conditions of market economy causes special requirements to information on existence, the movement, a state and use of fixed assets.

Today each enterprise has to consider questions of stabilization and reaching competitive level through a prism of the independence and dependence as producer, on the one hand, and dependences on macroeconomic influence of the state and external economic environment, with another.

In article opinions of scientists on an entity of category "fixed assets" are investigated. The analysis is carried out and views of scientists of classification criteria of fixed assets are systematized. The efficiency of use of fixed assets of the enterprises depends on a number of indicators which are also considered. Fixed assets are fundamental during creation of products.

Increase in efficiency of use of the fixed business assets at the enterprise is an important reserve of increase in efficiency of activity of the production, consists in achievement of the greatest results at appropriate level of development of productive forces in comparison with the labor input used on creation of a public product.

It is possible to determine by the main ways of improvement of structure of fixed assets development of science and technology, elimination of excesses in construction of buildings and constructions, increase in specific weight of an active part in the total cost of fixed assets, rational arrangement of fixed assets and the qualitative organization of production, improvement of use of the areas, cost reduction by service of fixed assets.

Ключові слова: основні засоби, основні фонди, основний капітал, засоби праці, об'єкти обліку, фондівіддача, фондомісткість, фондоозброєність

Ключевые слова: основные средства, основные фонды, основной капитал, средства труда, объекты учета, фондоотдача, фондоёмкость

Keywords: fixed assets, fixed assets, fixed capital, means of labor, accounting items, capital productivity, capital intensity

ВСТУП

Роль основних засобів у процесі виробництва, особливості їх відтворення в умовах ринкової економіки зумовлює особливі вимоги до інформації про наявність,

рух, стан і використання основних засобів. На сьогодні кожне підприємство має розглядати питання стабільності та виходу на конкурентоздатний рівень через призму своєї незалежності та самостійності як то-

варовиробника, з одного боку, і залежності від макроекономічного впливу держави та зовнішнього економічного середовища, з іншого.

Для того, щоб підприємство було найприбутковішим, необхідно більше уваги приділяти кількісному та якісному вдосконаленню основних виробничих фондів. Практика підприємств свідчить, що облік основних засобів ще більше ускладнився. Існує ряд проблем, які негативно впливають на процес управління виробництвом і знижують ефективність використання основних засобів.

Проблема ефективного використання основних фондів і виробничих потужностей підприємств займає визначальне місце в дослідженнях таких економістів, як В. Андрійчук, В. Антонюк, М. Герасимчук, І. Лукінов, Б. Кваснюк, Г. Одинцова, П. Орлов, О. Чорна, М. Чумаченко, І. Швець та інших.

МЕТА РОБОТИ є вивчення наукових думок стосовно узагальнення сутності категорії «основних засобів»; дослідити та узагальнити класифікаційні ознаки поділу основних фондів та розглянути основні показники оцінки основних фондів підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При дослідженні теми в роботі було використано такі загальні наукові методи: аналіз і синтез, дедукція, абстрагування, конкретизація, аргументація, порів-

няння, класифікація та метод узагальнення, за допомогою якого було зроблено загальні висновки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Величезну роль у процесі праці на підприємстві відіграють основні фонди, оскільки у своїй сукупності вони визначають виробничу потужність і утворюють виробничо-технічну базу підприємства – один з найважливіших чинників будь-якого виробництва. На кінцеві результати господарської діяльності підприємств прямо впливають стан та ефективне використання основних фондів. Їх раціональне використання сприяє поліпшенню всіх технікоекономічних показників, у тому числі збільшення випуску продукції, зниження її собівартості та трудомісткості виготовлення.

На сучасному етапі економічного розвитку для України є вкрай важливим застосування інновацій для формування конкурентних переваг у виробництві промислових товарів та виходу на європейські ринки збуту. На жаль, активного запровадження нововведень на вітчизняних промислових підприємствах не відбувається, що пов'язано як з браком фінансових можливостей для оновлення матеріально-технічної бази, так і з небажанням власників підприємств переходити від уже звичного екстенсивного до інтенсивного типу господарювання.

У науковій літературі є велика кількість визначень понять «основні засоби» та «основні фонди» (табл. 1).

Таблиця 1

Існуючі визначення понять «основні засоби» та «основні фонди»

Джерело	Поняття та його характеристика
Основні засоби	
С. Сегеда [15, С. 97]	«... частина постійного виробничого капіталу, яка представлена у формі засобів праці та характеризується поступовим зношенням, і яка при незмінній натуральній формі здатна переносити частину своєї вартості на виготовлений продукт»
Т. Бутинець [1, С. 28]	«... вкладений капітал, який обліковується за собівартістю і може бути прирівняний до витрат майбутніх періодів» (динамічний баланс); «... ресурс підприємства» (статичний баланс)
О. Зінкевич [8, С. 299]	«... інструментом впливу на предмети праці з метою їх трансформації відповідно до встановлених потреб виробничої діяльності»
Ю. Цал-Цалко [17, С. 163]	«... активи, які здатні багаторазово брати участь у виробничому процесі, не змінюючи при цьому своєї первинної матеріально-речової форми, вони поступово перекладають частину зносу на новостворений продукт»
О. Шляга, Б. Масилюк [18, С. 121]	«... матеріальні активи, які утримуються підприємством з метою використання їх у процесі виробництва, надання в оренду, виконання адміністративних та соціально-культурних функцій»
З. Туякова, Т. Черьомушнікова [16, С. 5]	«... бізнес-актив, який має свій власний життєвий цикл і характеризується здатністю або неможливістю генерувати позитивний грошовий потік»
Основні фонди	
Т. Мац, О. Черкасов [11, С. 118]	«... матеріальні цінності, які експлуатуються понад один рік і вартість перевищує встановлений законодавством мінімум для таких активів»
С. Кулакова, А. Кордубан [9]	«... основна матеріально-технічна база підприємства, що бере участь у виробництві протягом більше 365 днів, при цьому не змінює своєї речової форми і переносить частину зносу на новий продукт шляхом амортизаційних відрахувань»
А. Кулагіна [10, С. 75]	«... сукупність виробничих, матеріально-речових цінностей, які використовуються підприємством впродовж тривалого проміжку часу, при цьому не змінюючи своєї матеріально-речової форми й переносячи свою вартість на кінцевий продукт частинами»
А. Єфремова, С. Фахрієв [7, С. 115]	«... засоби праці, які беруть участь у багатьох виробничих циклах і частково переносять свою вартість на виготовлений продукт, зберігаючи в процесі виробництва свою натуральну форму»
Д. Єндовицький, К. Мокшина [6, С. 7]	«... всі об'єкти, які капіталізовані підприємством»
О. Зінкевич [8, С. 299]	«... це економічна форма засобів праці, які використовуються протягом тривалого часу в процесі виробництва і поступово переносять свою вартість на новостворений продукт»

З табл. 1 бачимо, що більшість науковців розуміють «основні засоби» як частину капіталу та матеріальні активи, а «основні фонди» – як матеріальні цінності, засоби праці.

Щодо відмінностей між основними фондами та основним капіталом, то вони полягають, з погляду М. Горобинської, у такому:

- для основних фондів базовою формою власності є державна, а для основного капіталу – приватна;
- основні фонди відтворюються на макрорівні з планомірним характером, а основний капітал – за ринковим;
- стимул для відтворення: основні фонди – державний план, економія; основний капітал – конкуренція, прибуток;
- пріоритетом для основних фондів є натурально-речова форма, а для основного капіталу – вартісна;
- основні фонди орієнтовані на максимальне використання наявних потужностей, а основний капітал – на посилення й закріплення положення на ринку;
- характер використання основних фондів – ек-

тенсивний, основного капіталу – інтенсивний;

– для основних фондів технологічний прогрес має фондмісткий характер, а для основного капіталу – капіталозберігаючий [2].

Побудуємо схему, яка буде наочно відображати відмінність між поняттями «основні фонди», «основний капітал» та «основні засоби» (рис. 1).

Поняття «основні фонди», «основний капітал» та «основні засоби» не є тотожними, а характеризують різні стадії руху капіталу.

Основні виробничі фонди становлять приблизно 95-98% загальної вартості основних фондів підприємства. До них відносяться ті фонди, що безпосередньо беруть участь у процесі виробництва. До основних фондів невиробничого призначення належать ті, що не беруть участі у процесі виробництва, але забезпечують його нормальне функціонування, задовольняють побутові та культурні потреби працівників, тобто це фонди, що належать до соціальних умов виробництва.

На рис. 2 наведено типову класифікацію основних фондів промислового підприємства.

Рис. 1. Відмінності між категоріями «основні фонди», «основний капітал», «основні засоби» та їх взаємодія у виробничому процесі [розроблено автором на підставі [3], [12]]

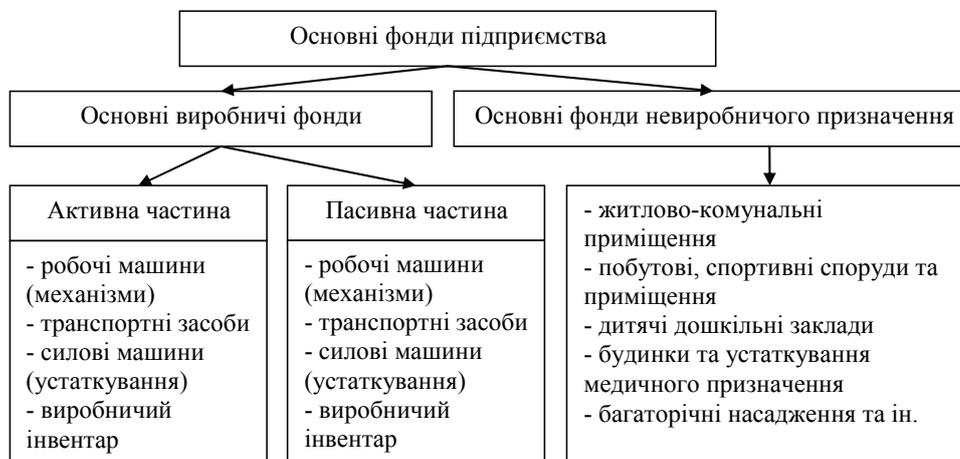

Рис. 2. Типова класифікація основних фондів підприємства

Оскільки елементи основних фондів відіграють різну роль у процесі виробництва, велике значення має їх поділ на активну та пасивну частини. До активної частини основних виробничих фондів належить комплекс машин і механізмів, що беруть безпосередню участь у виробничому процесі (транспортні засоби, устаткування, виробничий інвентар тощо).

До пасивної частини основних виробничих фондів належить решта видів фондів, що не беруть безпосередньої участі у виготовленні продукту, але необхідні для виробничого процесу [13, С. 56]. Вони забезпечують нормальне використання активної частини основних виробничих фондів.

Результатом використання основних виробничих фондів можна вважати лише вироблену та реалізовану продукцію в грошовому виразі. Не зважаючи на

те, що ці показники є результатом застосування сукупної праці, тобто живої та уречевленої, їх доцільніше використовувати як показник ефекту, порівняно з іншими показниками, зокрема прибутком.

Згідно з дослідженням [14], прибуток є частиною витрат живої праці [14, С. 56]. Що ж до витрат, то під витратами в показнику ефективності використання основних виробничих фондів потрібно розуміти видатки на придбання, експлуатацію та відтворення основних виробничих фондів у грошовому виразі.

У табл. 2 наведено показники ефективності використання основних виробничих фондів, які відповідають принципу вимірювання ефективності, згідно з яким цей показник є співвідношенням результату та витрат, які здійснені для його досягнення.

Таблиця 2

Показники ефективності використання основних виробничих фондів

Назва показника	Формула	Позначення
Часткові показники		
Виробіток продукції за 1 верстатогодину, грн/годину	$E = V / \text{СГ}$	V – обсяг реалізованої продукції у грошовому виразі, грн; СГ – кількість верстатогодин, годин
Фондовіддача, грн.	$E = V / \text{ОФ}$	ОФ – вартість основних фондів, грн.
Ефективність відтворення основних фондів, грн.	$E = V / B_v$	B_v – витрати на відтворення основних фондів, грн
Середня ефективність використання основних фондів, грн.	$r = Q / \text{FA}$	Q – обсяг виробленої продукції у грошовому еквіваленті, грн; FA – необоротні активи, грн
Маржинальна ефективність використання основних фондів, грн	$r_m = \Delta Q / \Delta \text{FA}$	ΔQ – зміна обсягу виробленої продукції у грошовому еквіваленті, грн; ΔFA – зміна вартості необоротних активів, грн
Ефективність використання основних фондів за валовою продукцією, грн.	$E = \text{ВП} / \text{ОФ}$	ВП – валова продукція, грн
Ефективність використання основних фондів за чистою продукцією, грн.	$E = \text{ЧП} / \text{ОФ}$	ЧП – чиста продукція, грн
Інтегральні показники		
Коефіцієнт виробничої еластичності, одиниць	$E = r_m / r$	r_m – маржинальна ефективність використання основних фондів, грн; r – середня ефективність використання основних фондів, грн
Індекс зміни товарної продукції, одиниць	$I_{\text{ТП}} = I_{\text{ОВФ}} * I_{\text{ФВДД}}$	$I_{\text{ОВФ}}$ – індекс зміни середньорічної вартості основних виробничих фондів, грн; $I_{\text{ФВДД}}$ – індекс зміни фондівіддачі, грн

Так, з табл. 2 видно, що результатом може бути вироблена або реалізована продукція, чиста або валова, а витрати – це вартість основних фондів.

Основні фонди – це засоби виробництва; це засоби праці у вартісному вираженні, які функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній натурально-речовій формі, а їх вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції (послуг), що виробляється, частинами в міру спрацювання[4, С. 110].

Вирішення проблеми підвищення ефективності використання основних фондів – це одне з основних завдань діяльності підприємств, від результату якого залежить фінансовий стан та конкурентоспроможність підприємства. Напрямки підвищення ефективності використання основних фондів повинні визначатися існуючим станом підприємства, зумовленим впливом зовнішніх і внутрішніх факторів середовища його функціонування.

Основні напрямки підвищення ефективності вико-

ристання основних фондів підприємством такі:

- установка, монтаж та введення в експлуатацію основних виробничих фондів по можливості одночасно;
- збільшення капітальних вкладень в активну частину основних виробничих фондів підприємства;
- своєчасне оновлення основних виробничих фондів підприємства;
- включення до виробництва незадіяних виробничих фондів;
- рівномірне завантаження основних виробничих фондів протягом робочого дня [5, С. 250].

ВИСНОВКИ

Підвищення ефективності використання основних виробничих фондів на підприємстві є важливим резервом підвищення ефективності діяльності самого виробництва, що полягає в досягненні найбільших результатів при відповідному рівні розвитку продуктивних сил порівняно з витратами праці, використаними

на створення суспільного продукту.

Основними шляхами поліпшення структури основних фондів можна визначити розвиток науки і техніки, ліквідація надмірностей у будівництві споруд і будівель, підвищення питомої ваги активної частини в загальній вартості основних фондів, раціональне розташування основних засобів та якісна організація виробництва, вдосконалення використання площ, зниження витрат з обслуговування основних фондів.

Особливу увагу потрібно приділяти модернізації та реконструкції основних фондів та підбору обслуговуючого персоналу задля підвищення ефективності. Тільки за злагодженої роботи кожної ланки виробництва можна досягнути високих результатів.

Список використаних джерел

1. Бутинець Т.А. Основні засоби: точка зору економіста. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. № 23. С. 22-36.
2. Горобинська М.В. Підвищення ефективності використання основних фондів підприємств в умовах трансформації економіки: автореф. ... дис. канд. екон. наук: 08.06.01. Харків, 2002. 19 с.
3. Григоревська О.О., Хмара Ю.В. Проблеми формування основних засобів у системі бухгалтерського обліку фінансових установ. Фінансовий простір. 2015. № 4 (20). С. 99-105.
4. Економіка підприємства: навч. посібник. К.: Каравела, 2006. 584 с.
5. Економіка підприємства: навч. посібник. / за ред. В.М. Шаповал. Київ, 2006. 488 с.
6. Ендовицкий Д. А., Мокишина К. Н. Суцность основных средств как объекта бухгалтерского учета в контексте проблем учета капитала. Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2013. № 24 (162). С. 2-9.
7. Ефремова А.А., Фахриев С.М. Роль основных фондов в хозяйственной деятельности предприятия. Международный научный журнал "Символ науки". 2015. № 6. С. 115-117.
8. Зінкевич О.В. Ідентифікація сутнісних характеристик основних засобів: теоретико-методичні аспекти. БізнесІнформ. 2013. № 11. С. 298-302.
9. Кулакова С.Ю., Кордубан А.С. Теоретичні основи відтворення основних фондів підприємства в сучасних умовах. Ефективна економіка. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_13. (дата звернення 13.10.2018).
10. Кулагина А.А. Понятие и сущность основных производственных фондов. Экономика и бизнес: теория и практика. 2016. № 2. С. 75-77.
11. Мац Т.П., Черкасов О.О. Економічний зміст основних засобів у нормативно-правовому забезпеченні. Наукові праці ПДАА. Вип. 1 (4). Т. 3. С. 115-119.
12. Неміш Ю.В. Формування основних засобів та управління ними у м'ясопереробних підприємствах: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Львів, 2015. 214 с.
13. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємства. Мінськ: ТОВ "Нове знання", 2013. 688 с.
14. Салига С.Я., Корнієнко О.В. Використання управлінського персоналу підприємств: монографія. Запоріжжя: ЗЦНТЕІ, 2011. 174 с.
15. Сегеда С.А. Теоретичні підходи до класифікації основних фондів підприємств аграрної сфери. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2010. № 4. С. 96-101.
16. Туякова З.С., Черемушнікова Т.В. Особенности учета и оценки основных средств на различных этапах их жизненного цикла в соответствии с требованиями МСФО.

Международный бухгалтерский учет. 2015. № 38 (380). С. 2-12.

17. Цал-Цалко Ю.С. Проблеми оцінки стану та ефективності використання основних засобів підприємства. Вісник ЖІТІ. 2012. № 15. С. 162-165.
 18. Шляга О.В., Масилюк Б.В. Відтворення основних фондів підприємств: сутність, види, джерела. Економічний вісник ЗДА. 2014. Вип. 7. С. 120-128.
- #### References
1. Butynets T.A. Fixed assets: point of view of the economist. Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis. 2012. № 23. pp. 22-36 (in Ukrainian).
 2. Gorobinsky M.V. Increase in efficiency of use of fixed assets of the enterprises in the conditions of transformation of economy: avtoref... diss. cand. econ. sciences: 08.06.01. Kharkiv, 2002. 19 p. (in Ukrainian).
 3. Hryhorevska A.A., Khmara Y.V. Problems of forming of fixed assets in the system of accounting of financial institutions. Financial space. 2015. № 4 (20). pp. 99-105 (in Ukrainian).
 4. Economy of the enterprise. Kyiv: Karavela, 2006. 584 p. (in Ukrainian).
 5. Economy of the enterprise / ed. by V.M. Shapoval. Kyiv, 2006. 488 p. (in Ukrainian).
 6. Endovitskii D.A., Mokshyna K.N. An entity of fixed assets as object of accounting in the context of problems of accounting of the capital. Financial analytics: problems and solutions. 2013. № 24 (162). pp. 2-9 (in Russian).
 7. Yefremova A.A., Fakhriyev S. M. A role of fixed assets in economic activity of the enterprise. International scientific journal "Science Character". 2015 № 6. pp. 115-117 (in Russian).
 8. Zinkevich O.V. Identification of intrinsic characteristics of fixed assets: teoretiko-methodical aspects. Business inform. 2013. № 11. pp. 298-302 (in Ukrainian).
 9. Kulakova S.Y., Korduban A.S. Theoretical bases of reproduction of fixed assets of the enterprise in modern conditions. Effective economy. 2015 № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_13. (date of access: 13.10.2018)
 10. Kulahina A.A. Concept and entity of the fixed business assets. Economy and business: theory and practice. 2016. № 2. pp. 75-77 (in Ukrainian).
 11. Mats T.P., Cherkasov A. A. The economic maintenance of fixed assets in normative legal support. Scientific works of PGAA. Issue 1 (4). Vol. 3. pp. 115-119 (in Ukrainian).
 12. Nemish Y.V. Forming of fixed assets and management of them in the meat-processing enterprises: avtoref... diss. cand. econ. sciences: 08.00.04. Lviv, 2015. 214 p. (in Ukrainian).
 13. Savitska H.V. Analysis of economic activity of the enterprise. Minsk: LLC Nove znannya, 2013. 688 p. (in Ukrainian).
 14. Salyha S.Y., Korniyenko A.V. Use of administrative personnel of the enterprises: monograph. Zaporizhia: ZTsNTEI, 2011. 174 p. (in Ukrainian).
 15. Sehedra S.A. Theoretical approaches to classification of fixed assets of the enterprises of the agrarian sphere. Collection of scientific works of VNAU. Series: Economic sciences. 2010. № 4. pp. 96-101 (in Ukrainian).
 16. Tuyakova Z.S., Cheremushnikova T.V. Features of accounting and assessment of fixed assets at different stages of their life cycle in approval of requirements of IFRS. International accounting. 2015. № 38 (380). pp. 2-12. (in Ukrainian).
 17. Tsai-Tsalko Y.S. Problems of assessment of a status and efficiency of use of fixed assets of the enterprise. ZhITI Herald. 2012. № 15. pp. 162-165. (in Ukrainian).
 18. Shlyaha O.V., Masylyuk B.V. Reproduction of fixed assets of the enterprises: entity, types, sources. ZGIA economic herald. 2014. Issue 7. pp. 120-128. (in Ukrainian).

ШУМ

Михайло Анатолійович
kaf.oblik.hif@gmail.com

к.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

ШЕНДРИК

Оксана Григорівна
oksana2104sa@ukr.net

студент, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного
університету

СПІВАК

Олена Костянтинівна
spiwak.elen.19@gmail.com

старший викладач, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

УДК 687.1:331.1

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ СУБ'ЄКТАМИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА**ACCOUNTING ORGANIZATION BY SMALL BUSINESSES ENTERPRISES**

У статті представлені основні результати дослідження щодо організації обліку суб'єктами малого підприємництва. Масштабне реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності насамперед зумовлене значними змінами в економіці України та її входженням у світове співтовариство. Так як в умовах сучасної світової фінансово-економічної кризи загострилися питання забезпечення конкурентоспроможності української економіки, розвиток підприємницької активності, зокрема за рахунок сектору малого бізнесу, є одним з найважливіших механізмів розв'язання цього завдання. Дрібний бізнес часто розвивається динамічніше, гнучкіше, ефективніше ніж великий, він сприяє виникненню та підтримці конкуренції. Представлено порядок використання елементів методу бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу. Представлено основні реєстри, за допомогою яких ведеться бухгалтерський облік на підприємствах малого бізнесу. Розглянуто досвід зарубіжних країн щодо оподаткування суб'єктів малого бізнесу. Досліджено особливості оподаткування суб'єктів малого підприємництва у Великобританії, Франції, Швейцарії та США.

* * *

В статье представлены основные результаты исследования организации учета субъектами малого предпринимательства. Масштабное реформирование системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности в первую очередь обусловлено значительными изменениями в экономике Украины и ее входением в мировое сообщество. Так как в условиях современной мировой финансово-экономического кризиса обострились вопросы обеспечения конкурентоспособности украинской экономики, развитие предпринимательской активности, в частности за счет сектора малого бизнеса, является одним из важнейших механизмов решения этой задачи. Мелкий бизнес часто развивается динамичнее, гибче, эффективнее большого, он способствует возникновению и поддержанию конкуренции. Представлены порядок использования элементов метода бухгалтерского учета у субъектов малого бизнеса. Представлены основные регистры, с помощью которых ведется бухгалтерский учет на предприятиях малого бизнеса. Рассмотрен опыт зарубежных стран по налогообложению субъектов малого бизнеса. Исследованы особенности налогообложения субъектов малого предпринимательства в Великобритании, Франции, Швейцарии и США.

* * *

The main results of a research of the organization of account at small business entities are presented in article. Large-scale reforming of a system of accounting and financial statements first of all is caused by significant changes in economy of Ukraine and its entry into the international community. As in the conditions of modern world financial and economic crisis questions of ensuring competitiveness of the Ukrainian economy, development of enterprise activity, in particular at the expense of the sector of small business became aggravated, is one of the most important mechanisms of the solution of this task. Small business often develops more dynamically, more flexibly, more effectively big, it promotes emergence and maintenance of the competition. Are presented an order of use of elements of a method of accounting at subjects of small business. The main registers by means of which accounting on small business is kept are submitted. Experiment of foreign countries on taxation of subjects of small business is considered. Features of taxation of small business entities in Great Britain, France, Switzerland and the USA are investigated.

Indispensable condition of the accurate organization of accounting at small enterprises is ensuring reflection of each economic operation in the relevant documents. The system of the organization of account at small enterprises in performance of its certain elements significantly differs from the organization of accounting of other enterprises as it is influenced by specific factors and conditions of their activity.

The general development of economy, improvement of management process, increase of a role of information for adoption of the justified economic decisions, creation of conditions for reduction of a system of accounting with the international requirements promoted improvement of organizational bases of accounting in various sectors of economy, including small business enterprises.

Ключові слова: організація обліку суб'єктів малого підприємництва, суб'єкти малого бізнесу, досвід зарубіжних країн, мале підприємство, конкурентоспроможність

Ключевые слова: организация учета субъектов малого предпринимательства, субъекты малого бизнеса, опыт зарубежных стран, малое предприятие, конкурентоспособность

Keywords: organization of accounting of small business entities, subjects of small business, experience of foreign countries, small enterprise, competitiveness

ВСТУП

Актуальним для підприємств будь-якої форми власності та розмірів є питання організації бухгалтерського обліку є. Особливе місце в сучасній економіці України належить малому підприємництву, що сприяє поступовому створенню значного шару дрібних власників. Представниками малого бізнесу не приділяється належна увага безпосередньо веденню обліку як важливому джерелу інформації про результати їх господарювання. Тому актуальність дослідження проблемних організацій обліку на малих формах господарювання обумовлено специфічними особливостями у застосуванні методів та прийомів бухгалтерського обліку

Вагомий внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів організації бухгалтерського обліку присвячені праці багатьох вчених, таких як: С.Ф. Голов, Г.М. Давидов, І.М. Дмитренко, С.Я. Зубілевич, О.І. Мазіна, Н.М. Малюга, В.Пархоменко, О.Петрик, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, Л.С. Шатковська, Н. Бузак, П. Буряк, С. Голов, Б. Засадний, М. Кобзева, О. Мазіна, Н. Малюга, М. Огійчук, Л. Сук, В. Сопко та ін. [4]. Проте низка проблем, пов'язаних з організацією та методикою обліку підприємств малого бізнесу, залишаються невирішеними.

МЕТА РОБОТИ є розробка теоретичних і організаційно-методичних положень по вдосконалюванню

Рис. 1. Критерії віднесення до суб'єктів малого підприємництва [згідно з ПКУ]

Сектор малого бізнесу неоднорідний. У світі виділяють три основних прошарку «малого бізнесу». Прошарок малого підприємництва «проти бідності» – це переважно підприємці – фізичні особи, що займаються роздрібною торгівлею на ринках, наданням дрібних побутових послуг [1].

«Стабільне мале підприємництво» – це юридичні особи з відносно невеликим, але регулярним доходом, що займаються торгівлею, громадським харчуванням, дрібним виробництвом. «Тигри» малого бізнесу – це суб'єкти малого підприємництва (далі – СМП), обсяги діяльності яких відповідають критеріям малого бізнесу, але ці компанії, як правило, мають власні та шукають нові «ноу-хау», запроваджують інновації. Значну частину таких «тигрів» складають венчурні ком-

панії, тобто підприємства спеціально створенні для впровадження та фінансування інноваційних проектів [1].

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При написанні роботи було використано такі методи дослідження: монографічне вивчення літературних джерел, аналітичний метод для аналізу фінансового стану підприємства, методи статистичної обробки даних, метод аналізу і синтезу, трендовий аналіз фінансових звітів для прогнозування фінансового результату.

РЕЗУЛЬТАТИ

Головною рушійною силою на шляху України до налагодження цивілізованих ринкових відносин є розвиток підприємництва, що передбачає створення умов для активізації усіх форм підприємницької діяльності, також і для розвитку малого бізнесу. Малий бізнес дозволяє вирішувати проблеми соціальної стабільності в суспільстві, зайнятості, нагромадження й інвестування, розвитку виробництва і формування його структури, росту ВВП [5].

Можна виділити наступні критерії віднесення до суб'єктів малого підприємництва, які представлено на рис. 1.

панії, тобто підприємства спеціально створенні для впровадження та фінансування інноваційних проектів [1].

На розробку елементів системи організації обліку на підприємстві впливає багато факторів. У малих підприємствах до переліку цих факторів долучаються специфічні, властиві лише таким формам господарської діяльності. Фактори властиві лише малим підприємствам представлено на рис. 2.

В організації обліку діяльності малих підприємств є певні особливості, що виділяються на наступних етапах: методичному, технічному, організаційному. На методичному етапі формується методологія обліку як система найбільш загальних принципів, методів і способів відображення на рахунках обліку та в звітних формах господарських операцій [3].

Основні принципи організації облікового процесу на малих підприємствах регламентовані національним Положенням бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (нарахування та відповідності доходів і витрат, повного висвітлення, послідовності, обачності, превалювання змісту над формою тощо).

Метод бухгалтерського обліку діяльності малих підприємств визначається сукупністю восьми елементів (адитивний підхід): документація, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунки й подвійний запис, баланс і звітність [3]. Порядок використання елементів методу бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу показано у табл. 1.

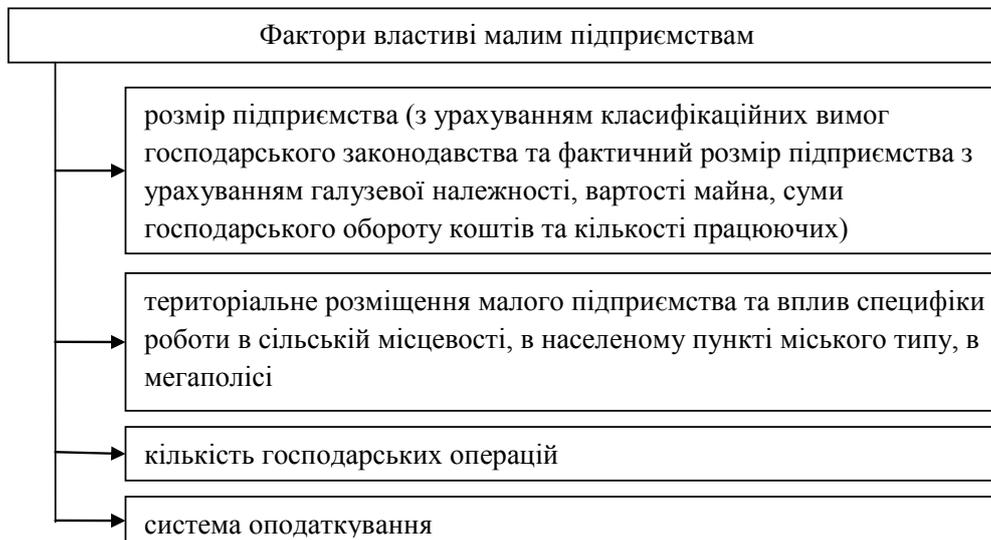

Рис. 2. Фактори властиві малим підприємствам

Таблиця 1

Використання елементів методу бухгалтерського обліку у суб'єктів малого бізнесу [на основі [3]]

№ з/п	Елементи методу бухгалтерського обліку	Малі підприємства	Фізичні особи-підприємці
1	Документація	Обов'язково використовують зовнішні документи. Кількість внутрішніх документів може бути значно зменшена за рахунок вибору альтернативних варіантів обліку	Зовнішні документи використовують для підтвердження величини доходів і витрат. Особи, які сплачують єдиний податок, документально підтверджують розмір одержаного доходу
2	Інвентаризація	Проводять інвентаризацію з метою визначення фактичної наявності цінностей і вирахування суми їх вибуття за умови періодичної системи обліку	Інвентаризацію проводять за власним бажанням
3	Оцінка	Використовують будь-які підприємства для вираження активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій у грошовому вимірнику	Використовують для визначення суми доходів і витрат
4	Калькулювання	Проводять для одержання інформації з метою прийняття управлінських рішень та обґрунтування цін на товари, готову продукцію, роботи і послуги	Проводять за власним бажанням з метою одержання інформації для прийняття управлінських рішень
5	Рахунки	Використовують спрощений план рахунків. Перелік рахунків підприємство визначає самостійно, складаючи робочий план рахунків	Не використовують
6	Подвійний запис	Підприємства, які повинні складати баланс, не можуть вести облік без застосування подвійного запису	Не використовують
7	Баланс	Складають за скороченими формами (ф. №1-м і ф.№1-мс)	Не використовують
8	Фінансова звітність	Складають за скороченими формами «Баланс» (ф. №1-м і ф.№1-мс) і «Звіт про фінансові результати» (ф.№ 2-м і ф. №2- мс)	Не використовують

У США під категорію «підприємства малого бізнесу» потрапляють фірми з кількістю співробітників менше 500 осіб або середньорічним доходом за останні 3 роки

не більше 7 млн. дол. США. Ці показники можуть відрізнятися для ряду галузей і деяких федеральних програм підтримки підприємців [2]. У деяких країнах, окрім

альтернативної системи оподаткування, вводять додаткові умови зменшення суми сплати податків у сфері малого бізнесу, що сприяє відмові від тіньової господарської діяльності і дає змогу збільшити обсяги податкових надходжень до бюджету.

Однією з найпоширеніших форм стимулювання розвитку сектору малого підприємництва в розвинутих країнах Європи є створення для них преференцій в оподаткуванні шляхом введення спеціальних податкових правил або застосування загальних правил з окремими пільгами для малих підприємств. У країнах ЄС спрощені системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва, аналогічні до єдиного податку в Україні, не використовуються. Натомість набули поширення інші податкові стимули державної підтримки цього типу підприємств:

- звільнення деяких видів підприємств від необхідності ведення звітності про результати господарської діяльності й запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку та звітності;

- запровадження спеціальних режимів оподаткування ПДВ для деяких видів операцій (фермерських господарств і сільськогосподарських кооперативів);

- використання податків на оціночний дохід та мінімальні податки [2]. Характеристика оподаткування суб'єктів малого бізнесу у зарубіжних країнах відображена у табл. 2.

Для суб'єктів малого підприємництва – юридичних осіб передбачено дві системи оподаткування: загальна та спрощена. До основних переваг загальної системи можна віднести: відсутність обмежень у видах діяльності та обсягу доходу, а також розмір сплачуваного податку на прибуток прямо залежить від обсягу прибутку за звітний період. Малі підприємства, що обирають спрощену систему оподаткування отримують можливість спрощеного ведення обліку і звільнення від низки податків і обов'язкових платежів.

Загальний розвиток господарства, вдосконалення процесу управління, зростання ролі інформації для прийняття обґрунтованих економічних рішень, створення умов для приведення системи бухгалтерського обліку до міжнародних вимог сприяли вдосконаленню організаційних засад бухгалтерського обліку в різних секторах економіки, в тому числі підприємств малого бізнесу.

Таблиця 2

Характеристика оподаткування суб'єктів малого бізнесу у зарубіжних країнах [на основі [2]]

1	Великобританія
	Найбільш ліберальною спрощеною системою оподаткування можна вважати британську модель під назвою «Пріоритет податкових стимулів», що характеризується спрощеними вимогами до звітності, прогресивною шкалою оподаткування, наявністю пільг для високотехнічних галузей, а також рядом пільг стосовно капіталовкладень у будівництво та придбання основних засобів. У Британії бізнесмен-початківець може звернутися до місцевої влади, яка допоможе йому компенсувати витрати на запуск офісу – оплатити кілька місяців оренди, офісні меблі, мінімум необхідного обладнання. Для підприємств малого бізнесу знижено ставки прибуткового податку: при стандартній ставці 35% ставка для малих підприємств становить 27%. Разом зі зниженням ставки податку на прибуток малих підприємств зменшено податок на інвестиції в нові сфери малого бізнесу, особливо пов'язані з високим ступенем ризику
2	Франція
	У Франції застосовуються спеціальні (спрощені) податкові режими для малих та середніх підприємств залежно від величини їхнього обороту. Такі підприємства не подають декларації про податок на додану вартість, проте виплачують прибуткові податки, рівень яких залежить від сфери діяльності (торговельні операції, послуги тощо). При спрощеному податковому режимі застосовується спрощена форма звітності – малі та середні підприємства подають до податкових органів основні дані про свій баланс, основні фонди, розмір інвестицій та фінансові результати діяльності. Підприємства, що надають послуги, можуть зменшити свій оподатковуваний дохід, якщо пройдуть перевірку в офіційного аудитора. Обліковий процес на мікропідприємствах Франції пов'язаний із веденням книг обліку закупівель та обліку надходжень (наведені суми документально підтверджуються) й обліком копій рахунків про сплату ПДВ (з позначками, що ПДВ не сплачується, тому що мінімальне граничне значення величини річного обороту не перевищено). Для малих та середніх підприємств у Франції діє спрощений режим декларування прибутку та сплати податків, за яким фактичні видатки та витрати відносять на виробництво. Середні й малі підприємства зобов'язані реєструватися платниками ПДВ, але сплачувати зазначений податок не щомісячно, а щоквартально. До обліку та звітності таких підприємств ставляться менш жорсткі вимоги у порівнянні з великими підприємствами. Малі та середні підприємства, що мають статус юридичної особи і належать фізичним особам, застосовують знижену ставку податку на прибуток 19%, а не 33,8%. Частина оподаткованого прибутку, з якого стягується зменшена ставка податку, має бути використана підприємством для капіталовкладень.
3	Швейцарія
	У Швеції відсутні будь-які спеціальні податкові режими для малих та середніх підприємств. Основний принцип податкового регулювання у Швеції – це принцип «нейтральності», у відповідності з яким до усіх підприємств незалежно від їх юридичної форми, типу господарської діяльності, розміру, місцезнаходження, застосовується одна і та ж податкова база, ті ж самі ставки оподаткування і обов'язки з реєстрації, подання документів, звітності, платежів та ін. Одним словом, податковий тягар буде однаковим і для самозайнятого підприємця, і для корпорації, якщо вони займаються однаковим бізнесом. Проте в принципі «нейтральності» передбачено винятки у вигляді податкових пільг, що спеціально застосовуються до малих підприємств. Так, для прикладу, якщо річний оборот підприємства складає менше 1 млн. крон (приблизно 110 тис. дол.), воно може подавати податкову декларацію один раз на рік, а не щомісячно, як це зобов'язані робити всі інші підприємства. Частково звільняються від податку дивіденди підприємств, акції яких не котируються на біржі (ця пільга спрямована на стимулювання інвестицій у малі підприємства і компенсацію для них вищої вартості позичкового капіталу). Приватним торговцям дозволяється віднімати збитки від господарської діяльності з можливого доходу протягом перших п'яти років діяльності. Підприємства з оборотом менше 40 млн. крон (приблизно 4,4 млн. дол.) зобов'язані сплачувати ПДВ протягом 42 днів з моменту закінчення звітного періоду, якщо оборот перевищує 40 млн. крон, тоді сплачувати ПДВ потрібно протягом 26 днів після закінчення звітного періоду

4	США
<p>В силу своєї організаційної форми, багато малих фірм не обкладаються прибутковим податком безпосередньо, тобто власники такого бізнесу змушені робити відрахування у вигляді податків на доходи фізичних осіб та мінімального альтернативного податку на доходи. Усі підприємства зобов'язані вести бухгалтерський облік в повному обсязі, для розрахунку прибутку з метою оподаткування. Однак для малих підприємств передбачені спеціальні положення, що спрощують процедуру обліку та звітності оподатковуваного прибутку за прогресивною шкалою: оподатковуваний прибуток до 50 тис. дол. – 15%; від 50 тис. дол. до 75 тис. дол. – 25%; від 75 тис. дол. до 10 млн. дол. – 34%; понад 10 млн дол. – 35%. У США з 2010 р. було прийнято ряд законів та положень щодо розвитку малого бізнесу, що призвело до скасування податку на інвестиції в малі підприємства, проте, вкладення повинні знаходитися у власності більше 5 років. Уряд ввів додаткові відрахування щодо купівлі нового обладнання, так, можна відносити на витрати до 500 тис. дол (раніше було 125 тис. дол.). Закон «Про полегшення податкового тягара і створення нових робочих місць» дозволяє застосовувати метод прискореної амортизації відносно обладнання, придбаного після 8 вересня 2010 як малим, так і великим підприємствам. Крім цього, уряд спростив вимоги для прийняття до відрахування витрат на мобільні телефони: з 2010 р. подібні витрати прирівнюються до іншого майна і приймаються до відрахування без додаткових обтяжень. Уряд США також дозволяє приймати до відрахування витрати, пов'язані зі створенням нових підприємств у подвоєному розмірі (10 тис. дол. США). Малі фірми з оборотом менше 50 млн дол. можуть використовувати всі види кредитів для зменшення суми альтернативного мінімального податку. Крім цього, малий бізнес отримав додаткові відрахування щодо витрат на охорону здоров'я (до 50%) та найму співробітників, які вважалися безробітними більше 60 днів. У США малі підприємства, що мають невеликі обсяги прибутків, можуть застосовувати касовий метод обліку, замість обліку методом нарахування, крім того, їм дозволяють вилучати з оподаткування інвестиції в капітальні активи, якщо їх обсяги за рік не перевищують 24 тис. дол.</p>	

ВИСНОВКИ

Обов'язковою умовою чіткої організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах є забезпечення відображення кожної господарської операції у відповідних документах. Система організації обліку малих підприємств у виконанні певних її елементів суттєво відрізняється від організації обліку решти підприємств, оскільки на неї впливають специфічні фактори та умови їх діяльності.

Дослідження питань організації обліку суб'єктів малого підприємництва, беззаперечно, є актуальним, оскільки існує певна необхідність у підвищенні ефективності діяльності малих підприємств. У зв'язку з цим, перспективами майбутніх досліджень у сфері бухгалтерського обліку малих підприємств є розробки щодо підвищення інформативності обліку та забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Ляшенко В.И., Бережная Т.Ф. Поддержка малого предпринимательства в странах Северной Америки: учебное пособие. Луганск: Изд-во ГУ «ЛНУ им. Тараса Шевченко», 2009. 364 с.
2. Мединська Т., Слюсар Р. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу в зарубіжних країнах: досвід для України. Економіка і управління. 2014. Вип. 30. С. 231-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2014_30_26
3. Пархоменко В. Документальне забезпечення бухгал-

терського обліку. Бухгалтерський облік і аудит. 2010. № 8. С. 7-11.

4. Пивоваров М., Панченко О., Лиценко О. Проблеми організації системи обліку та звітності суб'єкта малого підприємництва. Схід. 2014. № 1. С. 90-94.

5. Хімченко А.М. Розвиток в Україні системи підприємництва: формування малого бізнесу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія». Донецьк, 2005. 17 с.

References

1. Lyashenko V.I., Berezhnaya T.F. Support of small business in the countries of North America: manual. Luhansk: Publishing house GU "LNU of Taras Shevchenko", 2009. 364 p. (in Russian)
2. Medynska T, Slyusar R. The alternative systems of taxation of small business in foreign countries: experience for Ukraine. Economy and management. 2014. Issue 30. pp. 231-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2014_30_26 (in Ukrainian).
3. Parkhomenko V. Documentary providing Accounting. Accounting and audit. 2010. № 8. pp. 7-11 (in Ukrainian).
4. Pivovarov M., Panchenko O, Lishchenko O. Problems of the organization of an accounting and reporting system of small business entity. East. 2014. № 1. pp. 90-94 (in Ukrainian).
5. Himchenko A.M. Development in Ukraine the systems of business: formation of small business: avtoref.... diss. cand. econ. sciences: special 08.01.01 "Economic theory". Donetsk, 2005. 17 p. (in Ukrainian).

ЯНКОВСЬКА

Лариса Анатоліївна
business_law@ukr.net

УДК 331.103

ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА НА РИНКУ ПРАЦІ

STRENGTHENING THE COMPETITIVE POSITION OF THE ENTERPRISE ON THE MARKET OF LABOR

д.е.н., професор,
канцлер, Львівський
університет бізнесу та
права

У статті представлено результати дослідження проблеми посилення конкурентної позиції підприємств на ринку праці. Розглянуто особливості конкуренції на ринку праці порівняно зі звичайною конкуренцією підприємств. Досліджено конкурентні переваги та фактори конкурентоспроможності підприємств на ринку праці. Охарактеризовано конкурентоспроможність підприємств у залежності від виду економічної діяльності. Досліджено особливості конкуренції на ринку інтелектуальної праці та методи її зміцнення.

* * *

В статье представлены результаты исследования проблемы усиления конкурентной позиции предприятий на рынке труда. Рассмотрены особенности конкуренции на рынке труда по сравнению с обычной конкуренцией предприятий. Исследованы конкурентные преимущества и факторы конкурентоспособности предприятий на рынке труда. Охарактеризованы конкурентоспособность предприятий в зависимости от вида экономической деятельности. Исследованы особенности конкуренции на рынке интеллектуального труда и методы ее укрепления.

* * *

Introduction. Competitive struggle is an integral part and the driver of development in a market economy. Competition takes on different forms in the context of the implementation of business activities and differs according to the type of markets and the role in which the company is represented on them. At the same time, there is a lack of research on the competitiveness of enterprises in the labor market.

Purpose. The purpose of the work is to substantiate the ways of strengthening the competitive position of the company in the labor market.

Results. The role of competition in the processes of self-organization in the economy is investigated. The content of the term "competitiveness" is analyzed. It has been established that the diagnosis of the competitiveness of the enterprise is extremely important given the role of this indicator in the overall assessment of enterprise activity, in particular, in the context of globalization. It is stressed that the most often, in researches of competition and competitiveness the object of research is the products (services) of the enterprise, demand for them, their share in the market, that is, the classical model is considered when the enterprise forms a supply, while consumers are in demand. The labor market is shaped by the demand of enterprises, but the proposal forms the bearers of human capital. The individual parameters of the competitive situation by types of economic activity are analyzed. The features of competition in the "sub market" of labor, which can be described as "intellectual labor market", are investigated.

Conclusion. As a result of the research, it was proved that strengthening of the competitive position of the company in the labor market depends on the macroeconomic conditions of functioning, ownership, management ability to develop and implement competent marketing and personnel policies, optimize the costs of attracting labor resources and reduce staff turnover.

A promising direction for further research is the development of mechanisms for preventing threats to the competitiveness of enterprises in the labor market in connection with the processes of globalization.

Ключові слова: ринок праці, конкуренція, конкурентоспроможність, ринок інтелектуальної праці

Ключевые слова: рынок труда, конкуренция, конкурентоспособность, рынок интеллектуального труда

Keywords: labor market, competition, competitiveness, intellectual labor market

ВСТУП

Конкурентна боротьба є невід'ємною складовою та рушієм розвитку у ринковій економіці. Конкуренція набуває різних форм у контексті здійснення підприємствами господарської діяльності та відрізняється за видом ринків та роллю, у якій підприємство на них представлено. Питання конкурентоспроможності підприємств досліджували С.П. Сокуренько, Є.І. Величко, О.А. Грішнова, О.М. Косміна, Ю.М. Мануйлович, Т.О. Партута, Т.В. Фесенко, Л.С. Шевченко та ін. Водночас, спостерігається брак досліджень питання конкурентоспроможності підприємств на ринку праці.

МЕТА РОБОТИ полягає у обґрунтуванні шляхів посилення конкурентної позиції підприємства на ринку праці.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною базою дослідження є теорія ринкової економіки та конкуренції, положення наукової концепції конкуренції підприємств на ринку праці. У ході дослідження застосовано системний підхід при описі теоретичної моделі конкуренції підприємств на ринку праці та використано методи критичного аналізу, узагальнення, аналізу статистичних даних. Інформаційною основою дослідження стали фахові економічні статті та дані Державної служби статистики України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Питання конкурентоспроможності наддержавних утворень, національних економік та підприємств зберігає актуальність у науковій та практичній площині протягом десятиліть. Значна увага наукового співтовариства до цієї проблематики пояснюється невпинним

діалектичним розвитком умов, методів та засобів конкурентної боротьби, характерної для ринкової економіки.

Погоджуємось з О.М. Косминою, котра наголошує, що важливим атрибутом ринкової економіки є конкуренція; сам ринок, механізм його дії не може нормально існувати без розвинутих форм конкуренції. Науковець наголошує, що конкуренція – це суперництво між учасниками ринку за найвигідніші умови виробництва та привласнення найбільших прибутків, що існує тоді, коли виробники товарів виступають як самостійні суб'єкти, пов'язані тільки з кон'юнктурою ринку, бажанням виграти у конкурентів позиції у виробництві та реалізації своєї продукції [1, С. 125].

Відзначимо важливу роль конкуренції у процесах самоорганізації в економіці. З цього приводу Т.О. Партута та Т.В. Фесенко підкреслюють, що у механізмі ринкової взаємодії конкуренція виконує роль основної рушійної сили розширеного виробництва та ефективної самоорганізації. Науковці наголошують, що створення міцних конкурентних позицій економіки України передбачає підвищення рівня конкурентоспроможності виробників, отже, підприємства повинні зосереджувати увагу не тільки на ефективності виробництва, а й на ефективності функціонування в конкурентному середовищі, що обумовлює необхідність науково-методичного забезпечення оцінки та діагностики їх конкурентоспроможності [2, С. 91].

Щодо визначення терміну конкурентоспроможність погодимось з Ю.М. Мануйловичем, котрий наголошує: «Ринкові умови господарювання вимагають підтримки високого рівня конкурентоспроможності – однієї із головних складових успіху підприємства на внутрішніх і міжнародних ринках. Термін «конкурентоспроможність» застосовується до товарів або продукції, до виробників або надавачів послуг, до регіонів і навіть окремих країн та національних економік. Звичайно, що сутність цього поняття залежно від категорії застосування певним чином диференціюється, проте єдиним є те, що поняття «конкурентоспроможність» відображає здатність об'єкта дослідження ефективно виконувати покладені на нього функції в ринкових конкурентних умовах» [3, С. 274].

Слід відзначити, що діагностика конкурентоспроможності підприємства є украй важливою з огляду на роль цього показника у загальній оцінці діяльності підприємства, зокрема, в умовах глобалізації. З цього приводу О.М. Космина відзначає, що конкурентоспроможність є одним з головних вимірників успішної діяльності підприємства. Науковець наголошує, що в умовах глобалізації світової економіки глобалізується і конкуренція підприємств; сьогодні не можна розраховувати на те, що знайдеться ринок, недоступний для світових виробників, тому проблема забезпечення конкурентоспроможності власної продукції потребуватиме постійних рішучих дій для свого вирішення [1, С. 125].

У цьому контексті Є.І. Величко наголошує, що конкурентоспроможність підприємства є однією з найважливіших категорій сучасної ринкової економіки, характеризує можливість і ефективність адаптації підприємства до умов ринкового конкурентного середовища. На думку науковця, у поняття конкурентоспроможності підприємства вкладається його здат-

ність випускати конкурентоспроможну на конкретному ринку продукцію, перевага по відношенню до інших підприємств певної галузі всередині країни або за її межами [4, С. 225].

Найчастіше, у дослідженнях конкуренції та конкурентоспроможності об'єктом дослідження стає продукція (послуги) підприємства, попит на них, їх частка на ринку, тобто розглядається класична модель, коли підприємство формує пропозицію, натомість споживачі – попит. На ринку праці формують попит підприємства, натомість пропозицію утворюють носії людського капіталу.

У цьому контексті Л.С. Шевченко зазначила: «Якщо з точки зору роботодавців він поділяється на стійкі і замкнуті сегменти найманих працівників як межі мобільності і конкуренції робочої сили, то з погляду найманих працівників уже йдеться про поділ (сегментування) самих роботодавців. Основними економічними ознаками при цьому стають фінансовий стан, форма власності і, що принципово важливо, конкурентоспроможність фірми на ринку праці. Остання формується лише за реальної конкуренції» [5, С. 97].

Для зміцнення конкурентної позиції на ринку праці менеджменту підприємства необхідно вдаватись до формування конкурентних переваг. Це можливо здійснити опираючись на відомі складові зміцнення конкурентоспроможності. Так, Т.О. Партута, Т.В. Фесенко зазначають, що проблема підвищення конкурентоспроможності має кілька аспектів: технологічний, організаційний, економічний, соціальний, юридичний та комерційний. Всі вони становлять єдиний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства, який включає в себе три рівні: оперативний, тактичний та стратегічний рівні [2, С. 91].

За аналогією, технологічний рівень підприємства на ринку праці означає можливість залучити більш висококваліфікованих працівників, зацікавлених у роботі інноваційного характеру, особистому розвитку. Організаційні аспекти впливають, з одного боку, на позиціонування підприємства на ринку праці на основі розробленої маркетингової стратегії, з іншого – на можливість скорочення плинності кадрів внаслідок організаційних проблем. Економічна та соціальна складові знаходять прояв у конкуренції за рівнем заробітної плати та соціального пакету працівника. Юридична складова на сьогоднішній день є досить актуальною та полягає передусім у позиціонуванні підприємства як такого, що працює у тіншовому, сірому чи білому сегменті економіки, чи дотримується на підприємстві трудове законодавство та норми організаційної культури (етики). Комерційна складова полягає у здатності підприємства закрити свої потреби у трудових ресурсах за найнижчу ціну, тобто, скорочуючи неефективні витрати.

Схожим чином можливо оперувати факторами, що визначають конкурентну позицію підприємства. Т.О. Партута та Т.В. Фесенко виділяють такі групи факторів, як якість, зниження витрат підприємства за рахунок високої продуктивності та ключові компетенції [2, С. 94].

Проаналізуємо докладніше окремі показники конкурентної ситуації за видами економічної діяльності (табл. 1).

Окремі показники конкурентної ситуації за видами економічної діяльності (за даними 2017 р.)

[сформовано автором за [6; 7]]

Вид економічної діяльності	Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	Кількість вакансій		Навантаження на одну вакансію, осіб	Середньомісячна заробітна плата, грн.
		тис. од.	у % до підсумку		
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	92,1	2,2	4,4	41	6 057
Фінансова та страхова діяльність	9,1	0,5	0,9	19	12 865
Інформація та телекомунікації	4,1	0,4	0,8	10	12 018
<i>Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування</i>	37,1	4,2	8,3	9	9 372
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	13,7	5,4	10,6	3	7 688
Освіта	7,2	2,7	5,4	3	5 857
Охорона здоров'я та надання соціальної	10	3,4	6,6	3	4 977
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,6	0,5	1	3	6 608
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	6,4	2	4	3	5 578
Усього	354,4	50,4	100	7	7104

Отже, найменша конкуренція спостерігається на ринку праці у сільському, лісовому та рибному господарстві, найвища – у транспорті, освіті, охороні здоров'я та мистецтві. Відзначимо закономірність щодо високої середньої заробітної плати за такими видами економічної діяльності, як фінансова та страхова діяльність, а також інформація та телекомунікації. При низькій конкуренції, обумовленій високим навантаженням на одну вакансію, показники заробітної плати є досить високими, що пояснюється високими вимогами до компетенцій потенційних працівників та домінуючій приватній формі власності підприємств (відтак, не враховуємо освіту та охорону здоров'я, адже у цих сферах домінує державна та комунальна форма власності), що діють у відповідних сферах. Отже, за цими напрямками підприємств конкурують вже на «субринку» праці, котрий можна охарактеризувати як «ринок інтелектуальної праці».

Аналізуючи ринок інтелектуальної праці, О.А. Грیشнова та С.П. Сокурєнко наголошують: «Лише цілеспрямовано змінюючи систему управління підприємством можна підвищувати його конкурентоспроможність на ринку інтелектуальної праці. А залучаючи, утримуючи і розвиваючи найкращий людський капітал, підприємство отримує конкурентні переваги на всіх напрямках і на усіх рівнях. Особливої гостроти проблема управління конкурентоспроможністю підприємства на ринку інтелектуальної праці набуде у майбутньому, оскільки між підприємствами зростатиме конкуренція за висококваліфіковані кадри, а економіка України стикатиметься з наслідками демографічної кризи та інтернаціоналізації системи вищої освіти, за якої випускники наших навчальних закладів вільно працюватимуть у інших країнах, що за умов економічного зростання проявиться в гострому дефіциті працівників, а надто – висококваліфікованих та мотивованих» [8, С. 68].

Щодо методів зміцнення конкурентної позиції підприємства на ринку праці погодимось з Л.С. Шевченко,

котра наголошує, що більш ефективно проблема підвищення конкурентоспроможності фірми на ринку праці вирішується її кадровою політикою, у арсеналі якої кадрової політики є досить вагомими інструменти впливу на працівників: постійний аналіз потреб, інтересів та особливостей трудової поведінки; планування та раціоналізація чисельності працюючих; організація і фінансування заходів з професійної орієнтації, адаптації, підготовки та розвитку працівників; ефективне мотивування і стимулювання; контроль результативності праці тощо [5, С. 104].

У цьому контексті наведемо й рекомендації, розроблені Т.О. Партутою та Т.В. Фесенко щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств: застосування наукових підходів до стратегічного менеджменту; вибір стратегічних перспектив розвитку; забезпечення єдності розвитку техніки, технології, економіки, управління; застосування сучасних методів досліджень й розробок; вивчення заходів конкурентів з удосконалення підходів; організація інформаційного забезпечення управлінських процесів [2, С. 95-96].

ВИСНОВКИ

За результатом проведеного дослідження доведено, що зміцнення конкурентної позиції підприємства на ринку праці залежить від макроекономічних умов функціонування, форми власності, здатності менеджменту розробити та реалізувати грамотну маркетингову і кадрову політику, оптимізувати витрати на залучення трудових ресурсів та зниження плинності кадрів.

Перспективним напрямком подальших досліджень є розробка механізмів попередження загроз конкурентоспроможності підприємств на ринку праці у зв'язку з процесами глобалізації.

Список використаних джерел

1. Космина О.М. Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах. Збірник наукових праць Таврійського державного агротех-

нологічного університету (економічні науки). 2013. № 1(2). С. 125-131.

2. Партута Т.О., Фесенко Т.В. Конкурентоспроможність підприємства та механізм її забезпечення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 12. С. 91-96.

3. Мануйлович Ю.М. Дослідження сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 274-282.

4. Величко Є.І. Сучасні підходи до розуміння сутності поняття "конкурентоспроможність підприємства". *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2015. № 2. С. 221-227.

5. Шевченко Л.С. Конкурентоспроможність фірми на ринку праці. *Демографія та соціальна економіка*. 2007. № 1. С. 97-105.

6. Економічна активність населення України 2017. *Статистичний збірник*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf

7. Праця України у 2017 році. *Статистичний збірник*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_pu2017_pdf.pdf

8. Грішнова О.А., Сокурєнко С.П. Управління конкурентоспроможністю організації на ринку інтелектуальної праці. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 2. С. 63-69.

References

1. Kosmina O.M. Competitiveness and competitive advantages of the enterprise in the current market conditions.

Collection of scientific works of the Tavria State Agrotechnological University (economic sciences). 2013. № 1(2). pp. 125-131. (in Ukrainian).

2. Partuta T.O., Fesenko T.V. Competitiveness of the enterprise and the mechanism of its provision. *Investments: practice and experience*. 2012. № 12. pp. 91-96. (in Ukrainian).

3. Manuilovich Yu.M. Investigation of the essence and interpretation of the notion of enterprise competitiveness. *Marketing and innovation management*. 2013. № 4. pp. 274-282. (in Ukrainian).

4. Velichko Ye.I. Modern approaches to understanding the essence of the concept of "competitiveness of the enterprise". *Herald KhNUU. Series: Economic Sciences*. 2015. № 2. pp. 221-227. (in Ukrainian).

5. Shevchenko L.S. Competitiveness of the company in the labor market. *Demography and Social Economy*. 2007. № 1. pp. 97-105. (in Ukrainian).

6. Economic activity of the population of Ukraine 2017. *Statistical collection*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_EAN_2017.pdf (in Ukrainian).

7. The work of Ukraine in 2017. *Statistical Collection*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_pu2017_pdf.pdf (in Ukrainian).

8. Hrishnova O.A., Sokurenko S.P. Managing the Competitiveness of the Organization in the Market of Intellectual Labor. *Demography and Social Economy*. 2008. № 2. pp. 63-69. (in Ukrainian).

ЄЛИСЄЄВА

Оксана Костянтинівна
ok17_5@ukr.net

УДК 657.6

ОЦІНЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ
СПОЖИВАЧА НА ОСНОВІ
АНАЛІТИЧНИХ МЕТОДІВ

БАГДАСАРЬЯН

Катерина Альбертівна
bagdasaryankate@gmail.comCONSUMER BEHAVIOR ASSESSMENT ON
THE BASIS OF ANALYTICAL METHODSд.е.н., професор, завідувач
кафедри, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончарамагістрант, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончара

Запропонована методика аналізу поведінки споживача онлайн споживача для вдосконалення стратегії підприємств, які заохочені у виході на світовий ринок електронної комерції. Проаналізовано сучасний стан електронної комерції в Україні та світі, визначені категорії товарів, що найбільш купують в інтернеті, а також середній чек в кожній категорії товарів, що купуються через онлайн магазини. Визначена частка торгівлі через інтернет в роздрібній торгівлі в різних країнах світу, структура та тенденції розвитку світової електронної комерції в подальшому. Дані рекомендації щодо стратегії для компаній, які планують вихід на міжнародні ринки та збільшення кількості продаж у світі через мережу Інтернет.

* * *

Предложена методика анализа поведения потребителя онлайн потребителя для совершенствования стратегии предприятий, которые поощрены в выходе на мировой рынок электронной коммерции. Проанализировано современное состояние электронной коммерции в Украине и мире, определены категории, которые наиболее покупают в интернете, а также средний чек в каждой категории, покупаемых через онлайн магазины. Определена доля торговли через интернет в розничной торговле в разных странах мира, структура и тенденции развития мировой электронной коммерции в дальнейшем. Данные рекомендации по стратегии для компаний, которые планируют выход на международные рынки и увеличение количества продаж в мире через Интернет.

* * *

In the article the methodological aspects and practical recommendations for assessing consumer behavior in the field of e-commerce are presented. The concept and the latest publications in the field of behavioral economics are discussed. The methodological aspects of studying consumer behavior with the help of various analytical methods including both qualitative and quantitative research methods are considered. Also the methods of investigation of the media of the participants that can determine the actual actions of the online consumer. The goals of collecting information on the behavior of the online consumer through advanced technology have been analyzed. The latest researches from the international organizations on consumer behavior in the world has been analyzed. The proposed method for analyzing online consumer behavior is to improve the strategy of enterprises that are encouraged to enter the global e-commerce market. The current situation of electronic commerce in Ukraine and in the world in recent years has been analyzed, the categories of goods that are the most purchased on the Internet are defined, as well as the average bill for each category of goods that are purchased through the online stores. The largest online stores in Ukraine are identified, through which the largest trade turnover takes place. Considered factors influencing on the decision of buying the product, depending on the category of goods. Determining the consumer's shopping path and factors that drive consumers to online purchases. The share of retail trade via the Internet in the retail trade in different countries, the structure and trends of world e-commerce development in the future are determined. Identified the country leaders in the world with the largest share of e-commerce. These strategy recommendations for companies which are planning to enter international markets and increase the amount of sales in the world through the Internet. Through the world companies' researches it is possible to find out the preferences of people to the brands. It helps to form a portrait of a potential consumer and allows the company to quickly develop an advertising company and find new customers in the new market.

Ключові слова: біхевіористська економіка, поведінка споживачів, електронна комерція

Ключевые слова: біхевіористская экономика, поведение потребителей, электронная коммерция

Keywords: behavior economics, consumer behavior, e-commerce

ВСТУП

На сьогодні однією з актуальних проблем є вивчення поведінки споживача, оскільки саме його вибір впливає на виробника, який, прагне отримати максимальний прибуток, намагається якомога швидше задовольнити потреби покупця. Якщо підприємство планує утримувати покупців та залучати нових, то надзвичайно важливо чітко визначити, від чого залежать дії споживачів, як спрогнозувати їх поведінку та утримати лояльність в майбутньому.

Біхевіористська економіка вивчає поведінку споживачів, коли вони приймають рішення щодо майбутньої покупки. Головною методологічною відмінністю

цього напрямку від традиційної (неокласичної) економічної теорії стало активне використання експериментальних методів. Змістовна частина досліджень заснована на відмові від загальноприйнятої моделі раціонального поведінкового вибору, яка є аксіомою для переважної частини сучасного економічного аналізу. Науковим напрямком є визнання ірраціональної складової поведінки покупців.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є узагальнення та розробка методології оцінювання поведінки споживачів за допомогою аналітичних методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поняття поведінкової економіки на сьогодні не розкрито у повній мірі та не сформульовано чіткого визначення даному поняттю. Вагомий внесок зробив відомий економіст Е. Чемберлін який шляхом експериментів намагався протестувати неокласичну теорію ідеальної конкуренції та встановити ринкову рівновагу [1]. Д. Канеман та А. Тверські розкритикували «ортодоксальну» теорію очікуваної корисності, запропонував альтернативну концепцію прийняття рішень в умовах невизначеності, що одержала назву «теорія перспектив» [2, 3]. Г. Саймон [4] одним із перших заговорив про нереалістичність психологічних передумов, із яких випливають стандартні неокласичні мо-

делі. Він вперше ввів поняття «обмеженої раціональності» для позначення всього спектра обмежень, що стосується знань і обчислювальних здатностей людей, які не дозволяють їм поводитися у реальному світі так, як передбачає неокласична теорія.

Ці автори займаються питаннями застосування поведінкової економіки в таких сферах, як мікроекономіка, фінансовий ринок та ринок інвестицій.

На сьогодні основними напрямками дослідження поведінки споживачів є дослідження системи цінностей, рівня їх задоволення намірів та ін. Серед методів дослідження поведінки споживачів можна виокремити методи вимірювання різних реакцій споживачів на маркетингові заходи (рис. 1).

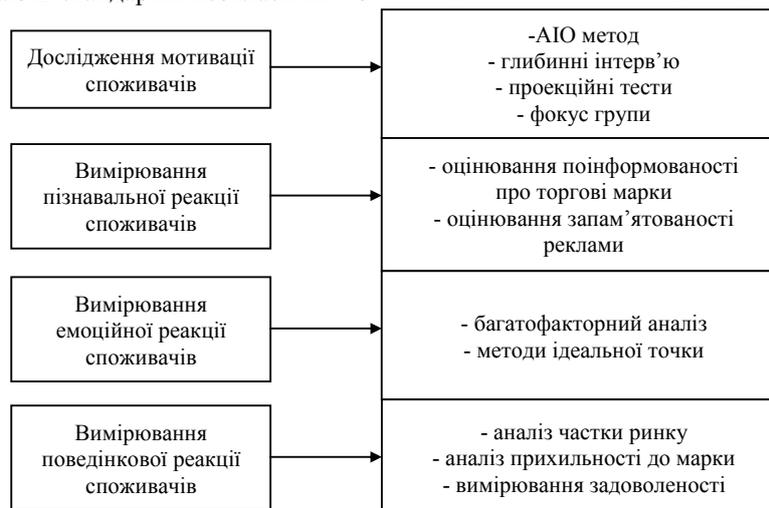

Рис. 1 Методи дослідження поведінки споживачів [складено автором за даними [5]]

Якісні дослідження поділяють на [5]:

- фокус-групи: опитування проводяться в групах по 8-12 чоловік, які обмінюються думками про товар, упаковку або рекламу;
- експеримент: виведення продукції на ринок дрібними партіями;
- споживчі панелі: відповідно до цього методу в обумовлений проміжок часу (місяць, півроку, рік та інш.) респонденти ведуть записи за певним продуктом або відповідають на анкети.

На українському ринку маркетингових досліджень успішно впроваджені методи збору інформації щодо поведінки онлайн споживача (рис. 2).

Ці методи мають практичну значущість при дослідженні поведінки споживачів. Розглянемо більш детально ці методи.

Кулхантинг – це метод спрямований на пошук нових тенденцій(трендів), який побудований на інтуїції.

Айтрекінг – технологія, яка дозволяє відстежувати рух очей і при цьому дає можливість визначити рівень уваги, зацікавленості та емоційну реакцію респондента на відповідну зону екрану. Методика застосовується для визначення сприйняття споживачами рекламного звернення, дизайну упаковки, веб-сайту, поліграфічної продукції тощо.

Кейс-стаді – опис ситуації, яка реально виникла у процесі діяльності.

На сьогодні зручним майданчиком для різних експериментів, що досліджують поведінку онлайн-покупця виступають Інтернет магазини. Електронна комерція

дає бізнесу можливість заробити на хвилі попиту, що зростає, з боку споживачі.

Динамічна зміна технологій потребує постійного оновлення сайтів, аналізу поведінки споживачів, визначення їх потреб.

У світі часта торгівлі через інтернет досягла 11 % у структурі роздрібною торгівлі (рис. 3).

Як видно з рис. 3 кожного року цей показник зростає в середньому на 8,95 %.

Частка через Інтернет-магазини в країнах світу у 2017 р. подано на рис. 4.

Найбільша частка всіх продажів у сфері електронної комерції, за підсумками 2017 р., припадає на Китай, тому саме Китай сьогодні посідає перше місце в світі за рівнем продажів в інтернет-комерції. Другий за величиною регіональний ринок у сфері інтернет-торгівлі – США.

За даними Євростату, у країнах Європейському Союзу на сегмент онлайн-торгівлі припадає близько 10 % роздрібних продажів у сегменті електронної комерції у світі. У Великобританії обсяг онлайн-продажів майже вдвічі вищий, ніж на другому за величиною ринку ЄС – Німеччини [9].

Однією з тенденцій ринку є розширення варіантів оплати. Багато власників провідних Інтернет-магазинів використовують традиційні платіжні інструменти, проте попит на інноваційні методи оплати зростає. Крок назустріч цьому попиту сприяє подальшої експансії онлайн-рітейлу, зокрема завдяки Apple Pay і іншим системам безконтактного проведення платежів.

Однією з основних проблем, які здатні обмежити зростання ринку в майбутньому, є проблема безпеки і конфіденційності онлайн покуців [10].

Найбільші Інтернет-магазини та їх частка на ринку подано на рис. 5.

В даний час в Україні діє близько 8 тис. магазинів через які можна купити онлайн, серед яких тільки у трьохсот товарообіг досить значний. Великі магазини електронної комерції, як правило, продають електро-

ніку і побутову техніку, але багато хто прагне розширювати позиції і асортимент і додають у продаж одяг, товари для дітей, меблі, косметику, навіть інколи продукти харчування.

Значну частку в структурі інтернет-торгівлі займає електроніка і побутова техніка. Більше 30 % всього доходу Інтернет-магазинів доводиться на цей сегмент, в той час як у країнах світу цей показник сягає 46 % (рис. 6).

Рис. 2. Методи збору інформації поведінки онлайн споживача [складено автором за даними [6]]

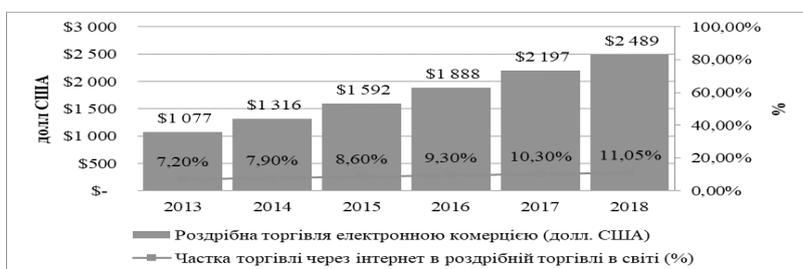

Рис. 3. Частка торгівлі через інтернет в роздрібній торгівлі в світі (%) за 2013-2018 рр. [складено автором за даними [7]]

Рис. 4 Частка торгівлі через Інтернет в роздрібній торгівлі в країнах світу (%) у 2017 р. [складено автором за даними [8]]

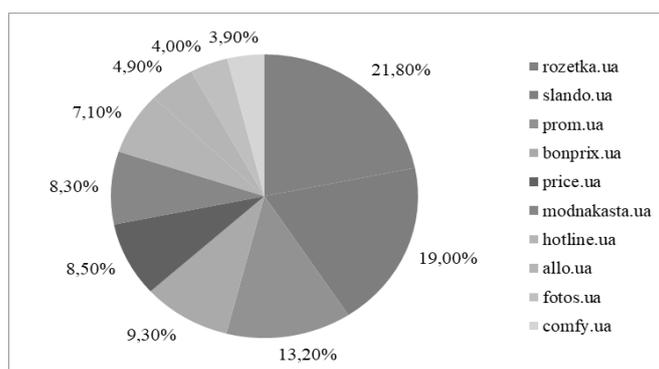

Рис. 5 Найбільші Інтернет-магазини в Україні (% від загальної електронної комерції в країні) [складено автором за даними [11]]

Рис. 6. Товари, які споживачі купують онлайн в Україні та в світі у 2017 р. [складено автором за даними [12]]

Український споживач не готовий платити одразу велику суму за товар не побачивши його або не проконсультувавшись з продавцем. У минулому році середній чек онлайн-покупок у 5 категоріях не перевищував 600 грн. [13]: «Одяг і взуття» – середній чек 585 грн; «Будинок і сад» – середній чек 518 грн; «Спорт, розваги, хобі» – середній чек 541 грн; «Техніка і електроніка» – середній чек 549 грн.; «Краса і здоров'я» – середній чек 284 грн.

Проте онлайн-продавці надають змогу оплатити товар після його отримання і таким способом користується майже 44 % покупців. Решта 56 % готові платити наперед. Українці тільки звикають до того, що онлайн продавцям і банкам можна вірити. Сьогодні можна опротестувати транзакцію і повернути гроші.

Міжнародна компанія КПМГ (англ. KPMG) за допомогою онлайн-опитування більш ніж 18000 респон-

дентів склала звіт по дослідженню купівельного шляху споживача та визначили фактори, які спонукають споживача до онлайн-покупок (рис. 7).

В цілому, саме ціна товару або ефективність рекламної кампанії (як відзначили 27 % респондентів) вплинули на прийняття рішення про покупку товару. Наступними за важливістю стали: особливості товару (23 %) і репутація бренду (22 %).

Фактори, що залежать від категорії товару. Для одягу, продуктів і сегмента люкс вагоме значення має репутація бренду. Хоча ціна залишається вирішальним фактором (для покупок люкс сегменту становить 33 %) [15].

Для косметики вирішальними факторами є репутація (27 %) і онлайн огляди (21 %). Для електроніки – стали особливості товару (25 %), а також ціна і репутація.

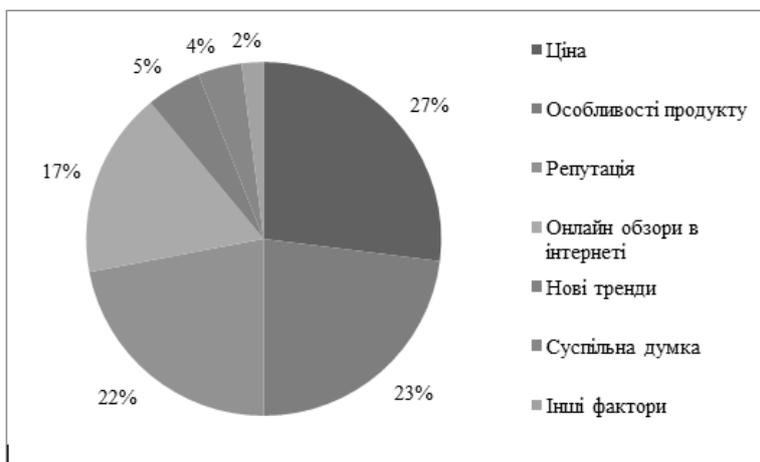

Рис. 7 Фактори, що впливають на прийняття рішення у дослідженні КРМГ [складено автором за даними [14]]

ВИСНОВКИ

За допомогою аналітичних методів компанія, що планує вийти на міжнародний ринок має можливість вивчити потреби, смаки покупців. Завдяки дослідженням вдається дізнатися вподобання людей до торгових марок. Це допомагає сформувати портрет потенційного споживача та дозволяє компанії швидко розробити рекламну компанію та знайти нових клієнтів на новому ринку.

Використовуючи методи зворотного зв'язку або споживчих панелей, підприємець може скоригувати свою стратегію, визначити пріоритети та тактику дій щодо збільшення кількості онлайн-продажів.

Список використаних джерел

1. Chamberlin E.H. An Experimental Imperfect Market. *Journal of Political Economy*. 1948 № 56. pp. 95-108.
2. Kahneman D. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 1979. Vol. XLVII. pp. 263-291.
3. Lemarbet. URL: <https://lemarbet.com/ua>
4. Morgan Stanley Research 2018. URL: <https://www.morganstanley.com>
5. Simon H.A. Rational Choice and the Structure of the Environment. *Psychological Review*. 1956. № 63. pp. 129-138
6. Tversky A., Kahneman D. Rational Choice and Framing of Decisions. *Journal of Business*. 1986 № 59. pp. 252-278.
7. Ukrainian Retail Association. Електронний рік: підсумки українського e-commerce за 2018-й. URL: <https://rau.ua/uk/>

8. Аналітика Nielsen: які товари українці купують онлайн, 2017 URL: <https://rau.ua/uk/novyni/nielsen-tovary-pokupayut-onlajn/>.

9. Електронна комерція в Україні 2018. URL: <https://ag.marketing/elektrona-komerciya-v-ukraini-2018/>

10. Коврова М.В. Мотивация потребителя в сфере услуг. Кострома: Издво КГТУ, 2008. 108 с.

11. Ларіна Я.С., Рябчик А.В. Поведінка споживача. Київ, 2014.

12. Офіційний сайт Європейської статистики. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>

13. Стратегічне консультування онлайн KPMG, 2018 URL: <https://home.kpmg.com>

14. Торгова площа Prom.ua. 2018. URL: <https://prom.ua>

15. Поведінка споживачів / Д.І. Штефаніч, А. Ліманський, С.П. Мартова та інші. Івано-Франківськ, 2005.

References

1. Chamberlin E.H. An Experimental Imperfect Market. *Journal of Political Economy*. 1948 № 56. pp. 95-108.

2. Kahneman D. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 1979. Vol. XLVII. pp. 263-291.

3. Lemarbet. URL: <https://lemarbet.com/ua>

4. Morgan Stanley Research 2018. URL: <https://www.morganstanley.com>

5. Simon H.A. Rational Choice and the Structure of the Environment. *Psychological Review*. 1956. № 63. pp. 129-138

6. Tversky A., Kahneman D. Rational Choice and Framing of Decisions. *Journal of Business*. 1986 № 59. pp. 252-278.

7. Ukrainian Retail Association. Electronic year: results of Ukrainian e-commerce for 2018 URL: <https://rau.ua/uk/> (in Ukrainian).

8. Analytics Nielsen: what Ukrainians buy online, 2017 URL: <https://rau.ua/ru/novyni/nielsen-tovary-pokupayut-onlajn/> (in Ukrainian)

9. Electronic commerce in Ukraine 2018 URL: <https://ag.marketing/elektrona-komerciya-v-ukraini-2018/> (in Ukrainian)

10. Kovrova M.V. Consumer Motivation in the Service Industry. KOSTROMA: Publishing KSTU, 2008. 108 p. (in Russian)

11. Larina Ya.S., Ryabchik A.V. Consumer behavior. Kyiv, 2014. (in Ukrainian)

12. The official website of European Statistics URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>.

13. Online Strategic Counseling 2018 URL: <https://home.kpmg.com>.

14. Trading platform Prom.ua 2018 URL: <https://prom.ua>. (in Russian)

15. Consumer Behavior / D.I. Shtefanych, A. Limanskyi, S.P. Martova et.al. Ivano-Frankivsk, 2005. (in Ukrainian)

ВАРТМАН

УДК 343.275

Лідія Григорівна
lidia.warthmann@gmail.comПРОБЛЕМИ ПІДСУДНОСТІ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ
БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВPROBLEMS OF JURISDICTION OF CASES OF DEPRIVATION OF
PARENTAL RIGHTSстудент, Інститут
підсудності освіти
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка

У даній статті розглянуто правові підстави позбавлення батьківських прав іноземця, проаналізовано чинні для України міжнародні договори, запропоновано шляхи вирішення проблеми встановлення підсудності справ, ускладнених іноземним елементом. Методологічною основою наукового дослідження є матеріали періодичних видань та нормативно-правові акти. Автором відмічено, що внесення змін до законодавства щодо підсудності справ з іноземним елементом стосовно позбавлення батьківських прав дасть змогу матерям та дітям повною мірою реалізувати свої права.

* * *

В данной статье рассмотрены правовые основания для лишения родительских прав иностранца, проанализированы действующие для Украины международные договоры, предложены пути решения проблемы установления подсудности дел, осложненных иностранным элементом. Методологической основой научного исследования являются материалы периодических изданий и нормативно-правовые акты. Автором отмечено, что внесение изменений к законодательству относительно подсудности дел с иностранным элементом относительно лишения родительских прав даст возможность матерям и детям в полной мере реализовать свои права.

* * *

This research paper deals with the legal grounds for deprivation of parental rights of a foreigner are analyzed, international treaties that are applicable in Ukraine are analyzed, ways of solving the problem of establishing the jurisdiction of cases complicated by a foreign element are suggested. It was stated that analysis of judicial practice in cases of deprivation of parental rights testifies to a number of problems concerning the procedure for consideration of this category of cases and the lack of a unified approach to their resolution. The foregoing proves the topicality of the scientific study of cases of deprivation of parental rights in civil proceedings. It is noted in the research paper that very often the only opportunity to protect the rights of a child is the deprivation of parental rights, and a foreigner can be deprived of parental rights on the same grounds as a Ukrainian, namely: alcoholism or drug addiction; failure to fulfil the duties of the parent; abuse of the rights of a child; incorrect behaviour towards a son (daughter); there is no care about a newborn for six months after his/her birth; criminal proceedings or conviction for ill-treatment of a child, exploitation of own child, while each of the above grounds must be duly supported by official documents. It is noted that the deprivation of the rights to a child does not exempt the parent from the obligation to maintain him/her, so the claim for deprivation of the rights should be filed together with the application for maintenance. It is concluded that the lack of legislative regulation of this issue is a problem for many Ukrainian mothers who grow alone their children from foreign fathers who, for various reasons, have not been in Ukraine or have not registered their place of residence here, who, without communicating with family, do not notify of their place of residence, hiding behind the veil of personal data protection. The introduction of amendments to the legislation on the jurisdiction of cases with a foreign element in relation to deprivation of parental rights will enable mothers and children to fully exercise their rights.

Ключові слова: позбавлення батьківських прав, підсудність справ, позбавлення батьківських прав іноземця, міжнародне право

Ключевые слова: лишение родительских прав, подсудность дел, лишение родительских прав иностранца, международное право

Keywords: deprivation of parental rights, jurisdiction of cases, deprivation of a foreigner's parental rights, international law

ВСТУП

Основний закон України передбачає, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття (ч. 2 ст. 51 Конституції України) [1]. Виховання у сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці (ч. 1 ст. 12 Закон України «Про охорону дитинства») [3]. Якщо батьки не виконують свої обов'язки стосовно виховання дитини, то

одним із засобів захисту прав та інтересів дитини є позбавлення батьківських прав.

Також необхідно зазначити, що аналіз судової практики розгляду справ про позбавлення батьківських засвідчує про наявність низки проблем, що стосуються процесуального порядку розгляду зазначеної категорії справ та відсутність єдиного підходу в їх вирішенні.

Вищевикладеними обставинами й обумовлюється актуальність наукового дослідження розгляду справ про позбавлення батьківських прав у цивільному судочинстві.

МЕТА РОБОТИ полягає в аналізі проблематики підсудності справ про позбавлення батьківських прав.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою наукового дослідження є матеріали періодичних видань та нормативно-правові акти. При проведенні даного наукового дослідження було використано наступні методи, а саме: метод структурно-логічного аналізу, метод аналізу та синтезу, абстрактно-логічний, та формально-юридичний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

У науці окремі аспекти розгляду справ про позбавлення батьківських прав аналізувалися такими науковцями, як Л.Є. Гузь, Л.А. Кондрат'єва, Г.Я. Тріпультський, Л. Красицька, О. Лапчевська, К. Романко, З. Ромовська та інші науковці, які зробили значний внесок у дослідження даного питання.

Незалежно від того, чи було укладено шлюб між батьками, при розставанні іноземний батько часто не згадує про наявність дитини в Україні. І тим більше не бере участь у вихованні, турботі і утриманні малюка. Але найголовніше – мати позбавлена можливості повністю реалізовувати права власної дитини, оскільки для здійснення багатьох дій потрібен офіційний дозвіл батька.

Так, у теорії – згідно ст. 29 Цивільного кодексу України місцем проживання фізичної особи, яка не досягла 10 років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає. Втім на практиці (ст. 6 ЗУ «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»), щоб зареєструвати малолітню дитину за місцем проживання одного з батьків, необхідно буде надати згоду і іншого її законного представника – у нашому випадку йдеться про батька-іноземця. А згідно ст. 2.3. Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів, затвердженого Наказом МВС № 1077 від 22.11.2012 р., доведеться ще додати довідку адресно-довідкового підрозділу територіального органу ДМС України за місцем його проживання про те, що дитина не зареєстрована разом з ним [4].

Також виникають складнощі з оформленням проїзного документа дитини. Проте, п. 2 ст. 4 ЗУ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» чітко передбачає, що оформлення проїзного документа дитини провадиться на підставі нотаріально засвідченого клопотання батьків або законних представників батьків чи дітей у разі потреби самостійного виїзду неповнолітнього за кордон [11, С. 42]. У випадку відсутності згоди одного з батьків на оформлення проїзного документа дитини виїзд може бути дозволено на підставі рішення суду.

Дуже часто єдиною можливістю захистити права дитини є позбавлення батьківських прав. Позбавлення батьківських прав іноземця можливе на тих же підставах, що й українця, а саме: алкоголізм або наркозалежність; невиконання обов'язків батька; зловживання правами на дитину; некоректна поведінка щодо сина (дочки); відсутня турбота про новонародженого протягом півроку після його народження; кримінальне провадження або судимість за жорстоке поводження з

дитиною; експлуатація власного чада [11, с. 42]. Слід мати на увазі, що кожна з перелічених підстав має бути належним чином підтверджена офіційними документами.

Процедура позбавлення батьківських прав іноземця може відбуватися за його відсутності. Батька-іноземця про судові засідання повідомляють повісткою, за останнім місцем реєстрації. Якщо повістка 2 рази повертається без відмітки про отримання, суд приймає рішення заочно. Іноземця можна позбавити прав на дитину незалежно від його згоди. Для цього надають докази байдужого його ставлення до сина або доньки, поганого впливу або ухилення від виконання обов'язків стосовно виховання та утримання. Процедура стосовно відповідача-іноземця є набагато складнішою. Якщо іноземець має нерухомість в Україні, процедура позбавлення прав є можливою. А якщо нерухомості немає, то суд може відмовити у прийнятті позову, оскільки позов подається за місцем проживання відповідача. Для захисту дітей необхідною є участь сімейного адвоката, який спеціалізується на сімейному законодавстві та діятиме в різних інстанціях в Україні та за її межами.

Оскільки позбавлення прав на дитину не звільняє батька від обов'язку утримувати її, одночасно з позовом про позбавлення прав слід також подати на аліменти. Мати, яка сама виховує двох малолітніх дітей – громадян України, без допомоги батька-іноземця, може розраховувати на гарантоване ст. 181 Сімейного кодексу утримання на дітей, але разом з тим потребує також судового обмеження наданих батькові повноважень щодо вирішення питань по вихованню дітей. У разі задоволення судового рішення є підставою для стягнення коштів у твердій грошовій сумі або у частці від доходу іншого з батьків [6]. Також, якщо місце проживання батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, дитині призначається тимчасова державна допомога, підставою для призначення якої є згідно ч. 5 ст. 181 СК України. Важливо, що позов про стягнення аліментів може бути за вибором позивача пред'явлений за його зареєстрованим місцем проживання чи перебування. В умовах відсутності контакту між батьками дитини, один з яких є іноземцем, це положення є надзвичайно актуальним і таким, що ефективно захищає інтереси як матерів, так і дітей шляхом полегшення їм доступу до правосуддя.

Згідно ст. 414 ЦПК України підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається Сімейним Кодексом, законом України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною радою України. У ст. 76 ЗУ «Про міжнародне приватне право» перелічені випадки, коли суди України можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом. Цікаво, що п. 4 вказаної статті закріплює, що однією з підстав для прийняття справи у провадження українськими судами є проживання позивача в Україні у справах про сплату аліментів або встановлення батьківства. На жаль, законодавець не розширив цю норму випадками, коли йдеться про позбавлення батьківських прав [12]. Можливо, у обмеженій кількості випадків нашим громадянам і судам у визначенні підсуд-

ності справ з іноземним елементом допомагає п. 2 тієї ж ст. 76, який передбачає правомірність звернення до українського суду, якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження. Проте, дозволимо собі припустити, що у випадках невиконання батьками-іноземцями своїх батьківських прав по вихованню дітей відсоток справ, коли матері знають про місце проживання / знаходження / реєстрації батьків мізерний. Тим більше, що на сторожі захисту персональних даних, а відтак й інформації про перетин кордону, місце реєстрації особи, що ухилиється від здійснення батьківських обов'язків стоїть і українське законодавство, і усі відомства, починаючи з Прикордонної служби і закінчуючи представництвами України закордоном.

Аналіз ст. 77 ЗУ «Про міжнародне право», яка перелічує випадки виключної підсудності судам України справ з іноземним елементом, свідчить, що Український законодавець у цьому питанні стоїть на позиції прив'язки до місця проживання дітей і батьків в Україні у спорах стосовно правовідносин між ними. На жаль, практика свідчить, що непоодинокі випадки, коли батько-іноземець, проживаючи в Україні, не реєструє офіційно тут своє місце проживання або сім'я повертається до України з-за кордону (є випадки, коли батько змушує дружину і дітей повертатися додому, а сам залишається проживати закордоном), і реєстрація місця проживання батька не здійснюється, а тому у разі конфлікту члени його сім'ї не можуть захистити свої права, виходячи з правил виключної підсудності згідно ЗУ «Про міжнародне приватне право».

Пошук правових інструментів для визначення підсудності справи про позбавлення батьківських прав, ускладненої іноземним елементом, був би не повним без аналізу чинних для України дво- та багатосторонніх міжнародних договорів. Тим більше, що виходячи зі змісту ст. 9 Конституції України [1] та ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [10]. Важливо, що якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Аналіз чинних двосторонніх договорів України з іноземними державами про правову допомогу у цивільних та сімейних справах свідчить, що й вони «вірні» прив'язці до місця проживання особи у певній державі, і лише у такому випадку закріплюють компетенцію судів на вирішення спору (договори з Республікою Грузія, Литовською республікою, Латвійською республікою та ін.). Також варто зазначити, що кількість двосторонніх договорів про правову допомогу і співробітництво у сімейних справах обмежена.

ВИСНОВКИ

Відсутність законодавчого регулювання цього питання є проблемою для багатьох українських матерів, які самостійно виховують дітей від батьків-іноземців, які внаслідок різноманітних причин не були в Україні

або не реєстрували тут своє місце проживання, які, не підтримуючи зв'язків із родиною, не повідомляють про своє місце проживання, ховаючись за завісою захисту персональних даних. Внесення змін до законодавства стосовно підсудності справ з іноземним елементом стосовно позбавлення батьківських прав дасть змогу матерям та дітям повною мірою реалізувати свої права.

Щоб врегулювати дане питання, пропонуємо внести зміни до п. 4 ч. 1 ст. 76 ЗУ «Про міжнародне приватне право», якими закріпити, що суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у випадку, якщо у справі про позбавлення батьківства позивач проживає на території України.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про права дитини: Конвенція ООН від 20.11.1989 р. № 995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV. Відомості Верховної Ради України 2004. № 15. Ст. 232.
5. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. Офіц. вісник України. 2008. № 76. Ст. 2561.
6. Сімейний кодекс України. Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002, № 21-22. Ст. 135.
7. Про державну реєстрацію актів цивільного стану. Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 38. Ст. 509.
8. Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України. Постанова Верховного суду України від 12.06.1998 р. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-98> (дата звернення: 26.09.2018).
9. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав. Постанова Верховного суду України від 30.03.2007 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>
10. Міненкова Н. О. Позбавлення батьківських прав як спосіб захисту прав та інтересів дитини (дослідження судової практики). Вісник Верховного Суду України. 2007. № 9 (85). С. 42-44.
11. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за ред. Є.О. Харитоновна. Харків: ТОВ «Одісей», 2006. 552 с.

References

1. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).
2. About the Rights of the Child: UN Convention of 20 November 1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (in Ukrainian).
3. About the Protection of Childhood: Law of Ukraine of April 26, 2001. News of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. № 30. Art. 142. (in Ukrainian).
4. About freedom of movement and free choice of place of residence in Ukraine. Law of Ukraine dated December 11, 2003. № 1382-IV. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine 2004. № 15. Art. 232

5. *Procedure for the Activities Related to the Protection of the Rights of the Child by Guardianship Authorities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 866 dated September 24, 2008. Official herald of Ukraine, 2008. № 76. Art. 2561. (in Ukrainian).*

6. *Family Code of Ukraine. Law of Ukraine № 2947-III dated January 10, 2002. News of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2002. № 21-22, Art. 135. (in Ukrainian).*

7. *About State Registration of Civil Status Acts. Law of Ukraine № 2398-VI dated 01.07.2010. News of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2010. № 38. Art. 509. (in Ukrainian).*

8. *About the Application by Courts of Certain Norms of the Code of Marriage and Family of Ukraine: Resolution of the Supreme Court of Ukraine dated June 12. 1998. № 16. URL:*

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-98> (in Ukrainian).

9. *About the Practice of Application by the Courts of Law in Consideration of Cases of Adoption, Deprivation and Renewal of Parental Rights. Resolution of the Supreme Court of Ukraine dated March 30, 2007. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07> (in Ukrainian).*

10. *Minenkova N.O. Deprivation of Parental Rights as a Way of Protecting Rights and Interests of a Child (case study). Herald of the Supreme Court of Ukraine. 2007. № 9 (85). pp. 42-44. (in Ukrainian).*

11. *Scientific and Practical Commentary to the Family Code of Ukraine / ed. Ye.O. Kharytonova. Kharkiv: Odyssei LLC, 2006. 552 p. (in Ukrainian).*

**ПОДАТКОВА КОНСУЛЬТАЦІЯ:
ЧИ ПОТРІБНО СПЛАЧУВАТИ ПОДАТОК НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ПІД БУДИНКОМ,
ЯКИЙ ВЖЕ ВІДЧУЖЕНИЙ НОВОМУ ВЛАСНИКУ?**

Дана консультація стосується випадку, коли особа продає або іншим способом відчужує будівлю, яка знаходиться на земельній ділянці. При цьому право на земельну ділянку (власності чи оренди) з якихось причин ще не перереєстроване на нового власника. Виникає питання – до перереєстрації права на землю, чи потрібно сплачувати старому власнику плату за землю?

Законодавство не містить чіткої відповіді на дане запитання. Зрозуміло, що в такому разі податкові органи нараховують плату за землю. Проте, існує позитивна судово-практика щодо захисту прав номінального власника або користувача земельної ділянки, який вже не користується даною ділянкою, оскільки будівля, що на ній знаходиться, відчужена новому власнику. Деталі наводимо нижче.

Питання сплати земельного податку у разі відчуження будівлі або споруди, що на ній знаходиться, регулюється п. 287.6 Податкового кодексу.

Редакція даної статті до 01.01.2015 виглядала наступним чином: «287.6. При переході права власності на будівлю, споруду (їх частину) податок за земельні ділянки, на яких розташовані такі будівлі, споруди (їх частини), з урахуванням прибудинкової території сплачується на загальних підставах з дати державної реєстрації права власності на **нерухоме майно**».

Редакція статті після 01.01.2015: "287.6. При переході права власності на будівлю, споруду (їх частину) податок за земельні ділянки, на яких розташовані такі будівлі, споруди (їх частини), з урахуванням прибудинкової території сплачується на загальних підставах з дати державної реєстрації права власності на **таку земельну ділянку**".

Зауважимо, що дана стаття регулює момент сплати земельного податку новим власником, і не дає чіткої відповіді щодо моменту припинення сплати земельного податку старим власником.

Податкові органи у своїх роз'ясненнях притримуються однозначної позиції, що особа, за якою зареєстровано право власності, оренди або постійного користування, зобов'язана сплачувати плату за землю незалежно від фактичного використання земельної ділянки (див. наприклад, ЗІР категорія питань 12.001).

Судова практика першої інстанції з даного питання схиляється на користь позивача – платника податків, який оскаржує податкове повідомлення-рішення щодо нарахування плати за землю. Судової практики на рівні апеляційної та касаційної інстанції стосовно подібних правовідносин, які виникли після 01.01.2015 р., нами не виявлено. Існує позитивна позиція Верховного суду України у Постанові від 02.12.2015 р. (справа № 21-3517а15) та Постанові від 7 липня 2015 р. (справа № 21-775а15), проте дана позиція базується на попередній редакції ст. 287.6 ПК, яка діяла до 01.01.2015 р.

Суди при винесенні рішень на користь позивача керуються **ст. 120 Земельного кодексу України**, якою встановлено, що *у разі набуття права власності на жилий будинок, будівлю або споруду, що перебувають у власності, користуванні іншої особи, припиняється право власності, право користування земельною ділянкою, на якій розташовані ці об'єкти. До особи, яка набула право власності на жилий будинок, будівлю або споруду, розміщені на земельній ділянці, що перебуває у власності іншої*

особи, переходить право власності на земельну ділянку або її частину, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення. Якщо жилий будинок, будівля споруда розміщені на земельній ділянці, що перебуває у користуванні, то в разі набуття права власності на ці об'єкти до набувача переходить право користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені, на тих самих умовах і в тому ж обсязі, що були у попередні землекористувача.

Аналогічну норму закріплює **ст. 377 Цивільного кодексу України**.

Відповідно до обставин справи, викладених у **Постанові Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 19 листопада 2015 р. № 804/12978/15** (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55343399>), фізична особа просить скасувати податкове повідомлення-рішення про нарахування орендної плати за землю.

Позивачем у 2003 р. укладено договір з Дніпропетровською міською радою оренди земельної ділянки для фактичного розміщення нежитлового приміщення, належного позивачу.

У 2013 р. Позивачем було відчужено приміщення. Одразу ж після цього позивач звернувся до міського голови м. Дніпро із заявою, де зазначив, що у зв'язку із укладенням договору дарування, згідно ст.ст. 7, 31 Закону України "Про оренду землі" та ст.ст. 120, 141 Земельного кодексу України, просить договір оренди земельної ділянки вважати припиненим.

Суд у своєму рішенні, проаналізувавши норми ст. 120 Земельного кодексу, ст. 377 Цивільного кодексу, а також п. 287.6 Податкового кодексу України (у новій редакції), прийшов до висновку, що нарахування позивачу податковим органом податкового зобов'язання щодо орендної плати є не правомірним. Оскільки, як зазначив суд, виходячи із вищенаведених норм законодавства, у разі переходу права власності на об'єкт нерухомого майна до набувача цього майна відбувається перехід тих прав на відповідну земельну ділянку, на яких вона належала відчужувачу – права власності або права користування. Зважаючи на це, з моменту виникнення в особи права власності на нерухоме майно, розташоване на орендованій іншою особою земельній ділянці, попередній власник нерухомого майна вже фактично не використовує земельну ділянку, а відтак не повинен сплачувати орендну плату за земельну ділянку.

До аналогічних висновків приходять і **Окружний адміністративний суд міста Києва у Постанові від 19 грудня 2017 р. № 826/13298/17** (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71853306>).

Таким чином, старий власник може керуватися положеннями ст. 120 ЗК та ст. 377 ЦК при обґрунтуванні своєї позиції щодо відсутності обов'язку сплачувати земельний податок або орендну плату за землю після відчуження будівлі. Але в цьому випадку варто надіслати до податкового органу попереджувальний лист з повідомленням про припинення сплати земельного податку у зв'язку з відчуженням будівлі з посиланням на норми чинного законодавства.

ТУМАНЯН Анна Оганесівна,
аудитор АФ "Аналітик", af.analitik.ua@gmail.com